

Η «ΑΔΕΛΦΟΤΗΣ ΤΩΝ ΕΥΑΓΓΕΛΙΖΟΜΕΝΩΝ», ΜΥΣΤΙΚΗ ΕΠΑΝΑΣΤΑΤΙΚΗ ΟΡΓΑΝΩΣΙΣ ΤΟΥ 1849

Αἱ εὐρωπαϊκαὶ ἐξεγέρσεις τοῦ 1848, αἱ ὁποῖαι συνεκλόνισαν ἐκ θεμελίων καθεστῶτα, ἀνέτρεψαν θρόνους καὶ ὑπεχρέωσαν ἡγεμόνας νὰ προβοῦν εἰς συνταγματικὰς παραχωρήσεις, εἶχον, ὡς γνωστόν, ἰσχυρὸν ἀντίκτυπον εἰς τὰς χώρας τῆς νοτιοανατολικῆς Εὐρώπης¹. Ἀπὸ τὴν Γαλλίαν, ὅπου ἡ ἐπανάστασις τῆς 22 Φεβρουαρίου 1848 ὠδήγει τὴν χώραν εἰς τὴν Δευτέραν Δημοκρατίαν, ὁ σπινθὴρ τῶν ἀναστατώσεων μετεδίδετο εἰς τὴν Αὐστρίαν, τὴν Γερμανίαν, τὴν Ἰταλίαν καὶ τὴν Οὐγγαρίαν, ἐκεῖθεν δὲ εἰς τὴν Σερβίαν καὶ Κροατίαν ἀφ' ἑνὸς καὶ εἰς τὰς ἡγεμονίας Βλαχίας καὶ Μολδαβίας ἀφ' ἑτέρου. Συγκεκριμένως οἱ Σέρβοι καὶ οἱ Κροᾶται, ἐπαναστατήσαντες τὸν Ἀπρίλιον τοῦ 1848, ἐζήτουν τὴν ἀπόσχισίν των ἀπὸ τὴν Οὐγγαρίαν, τῆς ὁποίας αἱ ἐθνικαὶ φιλοδοξίαι εἶχον ἀφυπνισθῇ εἰς βάρος τῶν γειτόνων λαῶν, ἐνῶ οἱ λαοὶ τῆς Βλαχίας καὶ Μολδαβίας ἐξηγείροντο² ζητοῦντες ἀφ' ἑνὸς τὴν κατάργησιν τοῦ ὑπὸ τῶν Ρώσων ἐπιβληθέντος τὸ 1834 «Ὁργανικοῦ Κανονισμοῦ» καὶ τὴν ἀπαλλαγὴν τῶν χωρῶν τούτων ἀπὸ τὴν ρωσικὴν κηδεμονίαν, ἀφ' ἑτέρου δὲ τὴν γενικὴν ἔνωσιν τῶν Ρουμάνων τῶν δύο ἡγεμονιῶν³.

1. Περὶ τῶν ἐξεγέρσεων τοῦ 1848 σημειῶ τὴν πρόσφατον σύντομον, ἀλλ' ὠραίαν μελέτην τοῦ Ch. Pouthas, *The Revolutions of 1848* ἐν «*The New Cambridge Modern History*», τ. X (*The Zenith of European Power*), Cambridge 1971, σ. 389 - 415.

2. Κατὰ πληροφориαν δημοσιευομένην εἰς τὴν ἐφ. «*Αἰών*» (ἀρ. φ. 868 τῆς 5 Μαΐου 1848) «οἱ μαθηταὶ τῶν σχολείων [τῆς Σερβίας] καθημερινῶς περιφέρονται συσσωματωμένοι ἀπὸ 50 καὶ 100 εἰς τὴν ἀγοράν, τραγωδοῦντες τοὺς στίχους τοῦ Ρήγα Φεραίου καὶ τῆς ἐλευθερίας».

3. Περὶ τῶν ἐπαναστάσεων τοῦ 1848 εἰς Σερβίαν καὶ Κροατίαν βλ. τὴν συγκεντρωθεῖσαν εἰς τὸ βιβλίον τῶν B. Grafenauer - J. Šidak - J. Tadič, *Historiographie Yougoslave* 1955 - 1965, Βελιγράδι 1965, σ. 245 - 252, πρόσφατον βιβλιογραφίαν. Διὰ παλαιότερας τοῦ 1955 περὶ τῶν ἐπαναστάσεων τούτων μελέτας βλ. J. Tadič, *Dix années d'Historiographie Yougoslave* 1945 - 1955, Βελιγράδι 1955, σ. 325 - 334. — Τὴν

Τὰ γεγονότα ταῦτα τῆς Εὐρώπης προεβάλλοντο εἰς τὰς εἰδησεογραφικὰς σελίδας τῶν Ἀθηναϊκῶν ἡμερησίων, ἡ ἀρθρογραφία τῶν ὁποίων, ἀνεξαρτήτως πολιτικῆς τοποθετήσεως, ἐνεπνέετο ἀπὸ τὰς ἐπιτυχίας τῶν κατὰ τόπους ἐπαναστατῶν, ὁ δὲ Ἰωάννης Φιλήμων ἔγραφεν εἰς τὸν «Αἰῶνα»: «*Τῶν ἐλευθέρων ἰδεῶν ἡ αὖρα διαχέει παντοῦ τῆς ὑγιοῦς πολιτικῆς ζωῆς τὴν δρόσον· ὁ ἐκπληκτικὸς κρότος τοῦ συνταγματισμοῦ τοσούτων θρόνων κατέστησε παντοῦ ἀσφυκτικοὺς τοὺς τυράννους· τοῦ ἀπολυτισμοῦ τὰ εἰδωλα κορημνίζονται τὸ ἐν μετὰ τὸ ἄλλο, ὡς ἐρείπια οἰκοδομήματος ἀρχαίου. Καὶ ὅμως εὐρίσκονται εἰσέτι ἄνθρωποι [...] πιστεύοντες μάλιστα ὡς δυνατόν τὸ νὰ γίνωσι φράγμα κατὰ τοῦ χειμάρρου τῆς κοινωνικῆς ἀναμορφώσεως*»¹.

Ἀλλ' ἡ ἀπήχησις τῶν εὐρωπαϊκῶν γεγονότων εἰς τὴν Ἑλλάδα δὲν περιορίσθη μόνον εἰς τὴν ἀρθρογραφίαν τῶν ἡμερησίων. Τὰ ἀτμόπλοια, τὰ ὁποῖα ἤρχοντο ἀπὸ τὴν Κεντρικὴν Εὐρώπην εἰς τοὺς ἑλληνικοὺς λιμένας, ἐδημιούργουν «ποταμοὺς νέων ἰδεῶν, χειμάρρους ἐμπρηστικῆς ὕλης»² καὶ τὸ ἐνδιαφέρον τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ μετεβάλλετο βαθμηδὸν εἰς ἐνθουσιασμόν³.

Τὰ κινήματα τὰ ὁποῖα εἶχον ἀρχίσει ἐκδηλούμενα ἀπὸ τοῦ θέρους τοῦ 1847 ἐν Ἑλλάδι μὲ τὴν στάσιν τοῦ ἀξιωματικοῦ Ἰωάννου Φαρμάκη εἰς τὴν Ναύπακτον καὶ τῶν Παπακώστα Τζαμάλα, Ἰ. Βελέντζα καὶ Β. Μπαλατσοῦ εἰς ἄλλα σημεῖα τῆς Στερεᾶς, μετέβαλον προσανατολισμὸν ἀπὸ τῆς ἀνοίξεως τοῦ 1848 καὶ οἱ ἡγέται τῶν διὰ προκηρύξεων ἐνεφανίζοντο ὡς φορεῖς τῶν κυριαρχουσῶν εἰς τὴν ὑπόλοιπον Εὐρώπην φιλελευθέρων ἰδεῶν⁴. Ἐνδεικτικὴ τοῦ ἰδεολογικοῦ καὶ ἐθνικοῦ προσανατολισμοῦ τῶν ἡγετῶν τῶν κινημάτων τούτων εἶναι ἡ προκήρυξις, τὴν ὁποίαν ἀπηύθυνεν ἔκ Καλαμάτας τὴν 24 Ἀπριλίου 1848 ὁ Γεώργιος Περωτῆς καὶ εἰς τὴν ὁποίαν μεταξὺ ἄλλων ἐτονίζοντο τὰ ἑξῆς:

«Νέα ἐποχὴ ἱστορίας μετέβαλε τὴν φάσιν τοῦ κόσμου. Τὰ ἔθνη ἐγείρονται πρὸς ἀνάκτησιν καὶ ὑπεράσπισιν τῶν καταπατηθέντων δικαιωμάτων καὶ

περὶ τῆς ἐν Βλαχία καὶ Μολδαβία ἐπαναστάσεως τοῦ 1848 βιβλιογραφίαν βλ. εἰς τὸ συλλογικὸν ἔργον τῆς Ρουμανικῆς Ἀκαδημίας, *Bibliografia Istorică a României*, I, 1944-1969, Βουκουρέστι 1970, σ. 166-172. Προχείρως περὶ τῶν ἐπαναστάσεων τούτων βλ. Μ. Λάσκαρι, *Τὸ Ἀνατολικὸν ζήτημα 1800-1923*, τ. Α', Θεσσαλονίκη 1948, σ. 142-148, 211-212.

1. Ἐφ. «Αἰών», ἀρ. φ. 861 τῆς 3 Ἀπριλίου 1848.

2. Ἐφ. «Καρτερία», ἀρ. φ. 275 τῆς 12 Μαρτίου 1848.

3. Βλ. ἔφ. «Καρτερία», ἀρ. φ. 277 τῆς 21 Μαρτίου 1848 καὶ Π. Καρολίδου, *Σύγχρονος Ἱστορία τῶν Ἑλλήνων*, τ. Γ', ἐν Ἀθήναις 1923, σ. 419.

4. Περὶ τῶν κινημάτων τούτων βλ. Ἐπ. Κυριακίδου, *Ἱστορία τοῦ συγχρόνου Ἑλληνισμοῦ*, τ. Α', Ἀθήναι 1892, σ. 568-572, Π. Καρολίδου, ἐνθ' ἀνωτ., σ. 421-431. Ὁ Τ. Βουρνᾶς, *Τὸ Ἑλληνικὸν 1848*, Ἀθ. 1952, βλέπει εἰς τὰ ἑλληνικὰ στασιαστικὰ κινήματα μόνον κοινωνικὸν καὶ πολιτικὸν περιεχόμενον.

ἐλευθεριῶν των. Τὰ παλαιὰ ὀλέθρια συστήματα κατέπεσαν ὡς ἰστός ἀράχνης. Ὁ Μεττερνίχος καὶ μετ' αὐτοῦ τὸ σύστημά του κατέπεσαν. Ὁ βασιλεὺς Φίλιππος καὶ Γκιζῶτος, οἵτινες, κυβερνῶντες συνταγματικῶς, ἐμόλυναν τὸ σύνταγμα διὰ τῶν αἰσχροτέρων μέσων τῆς διαφθορᾶς, κατέπεσαν μετὰ τοῦ συστήματός των. Τὰ ἔθνη, εἰς τὰ ὁποῖα ἐπεκτείνοντο αἱ ἀλώσεις τῶν συστημάτων τούτων, διέσπασαν αὐτὰς καὶ αἱ Κυβερνήσεις ἐχειραφέτησαν τοὺς λαοὺς αὐτῶν ὑπὸ κυβερνήσεις ὑγιῶν ἀρχῶν. Μία φωνὴ ἐγείρεται πανταχόθεν, ἡ φωνὴ τῆς ἀπελευθερώσεως, ἡ φωνὴ τῆς χειραφεσίας τῶν λαῶν, ἡ φωνὴ τῆς ἐνώσεως τῶν ἐθνικοτήτων. Ἡ Γερμανία σχηματίζεται εἰς ἓν. Ἡ Ἰταλία θέλει ἀποτελεῖ ἓν ἔθνος, εἰς δὲ τὴν ἀδελφὴν αὐτῆς, τὴν ἔνδοξον Ἑλλάδα, δὲν ἀρμόζει νὰ μένη ἀπλῶς θεατῆς. Ἡ ἀπελευθέρωσις καὶ ἡ συγκέντρωσις τῆς Ἑλληνικῆς φυλῆς ὑπὸ τὴν νέαν Ἑλλάδα καὶ ὑπὸ ἓνα ἀρχηγόν, τὸν ἀρχηγὸν αὐτῆς, εἶναι τὰ αἰσθήματα, τὸ κυριεῦον τοὺς ἀπανταχοῦ Ἕλληνας καὶ τὸ μόνον ὑπάρχον σύνθημα. Ἀπὸ τὰς ιδέας ταύτας καὶ ἀπὸ τὰ αἰσθήματα ταῦτα κυριευόμενος καὶ ὁ Μεσσηνιακὸς λαὸς καὶ ἀπὸ τὴν πεποιθήσιν ὅτι τὸ κυβερνοῦν τὴν Ἑλλάδα φθοροποιὸν σύστημα ἀπορρέει ἐκ τῶν φθοροποιῶν ἐκείνων συστημάτων, ἐγείρεται σήμερον καὶ ἐκφράζει πανδήμως καὶ μετὰ θάρρους τὰ μέσα ἐκεῖνα, διὰ τῆς ἐνεργείας τῶν ὁποίων δύναται νὰ φθάσῃ εἰς τὸν περὶ οὗ ὁ λόγος σκοπὸν πρὸς ἀποφυγὴν τοῦ ἐπικειμένου κινδύνου καὶ πρὸς σωτηρίαν τῆς πατρίδος καὶ τοῦ θρόνου»¹.

Πλὴν τῆς ἐνόπλου ταύτης δράσεως, φοιτηταί, λόγιοι καὶ πολιτικοὶ διὰ συγκεντρώσεων, διὰ φυλλαδίων καὶ ἄρθρων διεκήρυσσον ὅτι ἐπέστη ἡ στιγμή διὰ τὴν ἀναγέννησιν τῆς Ἑλλάδος. Ὁ Ἐπαμ. Δεληγεώργης, εἰκοσαετῆς κατὰ τὸ ἔτος τοῦτο, ἔγραφεν εἰς τὰς δυσμὰς τοῦ βίου του: «Κατὰ τὴν γαλλικὴν ἐπανάστασιν τοῦ 1848 μετ' ἄλλων πολλῶν ἐδείχθην λίαν φιλελεύθερος καὶ τὴν 25 Μαρτίου ἐφωνάξαμεν εἰς τὰς ὁδοὺς "ζήτω ἡ Δημοκρατία". Τοῦτο προήρχετο ὅχι ἀπὸ ἀληθῆς ἀγάπην πρὸς τὸ πολίτευμα, ἀλλ' ἀπὸ τὴν πολιτικὴν καχεξίαν τῆς πατρίδος μας»².

Ἐν τῷ μεταξύ, καὶ ἐνῷ εἶχε λήξει τὸ ἐπείσῳδιον Μουσούρου διὰ τῆς ἐπανόδου τούτου εἰς Ἀθήνας³, ἠπειλήθη νέα ἐπιδείνωσις τῶν σχέσεων Ἑλλάδος - Τουρκίας. Τὴν 23 Ἀπριλίου 1848 ὁ ἐκ τῆς νήσου Ἀντιγόνης τῆς Προποντίδος Ἀπόστολος Ναδίρης, ὑπηρέτης τῆς ἐν Ἀθήναις Ὀθωμα-

1. Τὸ ἐκ τῆς προκηρύξεως τοῦ Περωτῆ ἀπόσπασμα παραθέτομεν ὡς ἀκριβῶς ἐδημοσιεύθη εἰς τὰς ἐφ. «Αἰών», ἀρ. φ. 866 τῆς 28 Ἀπριλίου 1848 καὶ «Ἐλπίς», ἀρ. φ. 457 τῆς 1 Μαΐου 1848.

2. Ἐπ. Δεληγεώργης, Πολιτικά ἡμερολόγια, Πολιτικαὶ σημειώσεις, Πολιτικαὶ ἐπιστολαί, Μέρος Α', Ἐν Ἀθήναις 1896, σ. 8 - 9.

3. Περὶ τούτου βλ. Ἰ. Χ. Πούλου, Τὸ ἐπείσῳδιον Μουσούρου. Ἡ ἐλληνοτουρκικὴ διένεξις τοῦ 1847, «Δελτίον Ἱστορικῆς καὶ Ἐθνολογικῆς Ἑταιρείας», τ. 13 (1959), σ. 241 - 356.

νικῆς πρεσβείας, ἀπεπειράθη νὰ φονεύσῃ τὸν Μουσοῦρον, τὸν ὁποῖον καὶ ἐτραυμάτισε διὰ περιστρόφου εἰς τὴν δεξιὰν χεῖρα ¹. Παρὰ τὸ γεγονὸς ὅτι ἡ δολοφονικὴ αὕτη ἀπόπειρα ἀπεδείχθη ἀμέσως ὅτι ἦτο ξένη πρὸς οἰανδῆποτε ἑλληνικὴν ὀργάνωσιν καὶ ἐπεκρίθη δριμύτατα ὑφ' ὅλων γενικῶς τῶν Ἀθηναϊκῶν ἐφημερίδων, ἡ ἄρνησις τῆς Ἑλλάδος νὰ ἐκδώσῃ τὸν Ναδίρην — ὑπήκοον Ὀθωμανὸν — εἰς τὴν Τουρκίαν προεκάλεσε τὴν δυσαρέσκειαν τῆς τουρκικῆς κυβερνήσεως, ἡ ὁποία ἐδήλωσεν ὅτι «ἀπεφάσισε νὰ μὴ συντρέξῃ παντάπασι τὴν Ἑλληνικὴν ὡς πρὸς τὴν ὑπόθεσιν τῶν ἐπαναστατῶν ἂν δὲν παραδώσῃ αὕτη τὸν Ναδίρην» ².

Συγχρόνως ἡ τουρκικὴ κυβέρνησις προέβαινεν εἰς ἀντίποινα κατὰ τῶν Ἑλλήνων τῆς Κωνσταντινουπόλεως, ὁ δὲ «Αἰὼν» ἔγραφε τὸν Ἰούλιον τοῦ 1848: «Ἀξίζει τάχα τὸν κόπον τοῦ νὰ πάσχῃ ἡ Ἑλληνικὴ ἐθνικότης ἐν τῇ Ὀθωμανικῇ ἐπικρατείᾳ δι' ἓνα Ναδίρην, καὶ τοῦτον ὑπήκοον Ὀθωμανικόν, καὶ τοῦτον κακοῦργον καὶ δολοφόνον; Ἀξίζει τάχα, ὥστε ἔνεκα τῆς περιστάσεως ταύτης νὰ καταστῇ προβληματικὴ πάντοτε ἡ ζωὴ καὶ ἡ ὑπαρξις τῶν Ἑλλήνων πρέσβων καὶ προξένων εἰς τὸ Ὀθωμανικὸν κράτος;» ³.

Ἡ Τουρκία κατηγορεῖτο ἐξ ἄλλου ὅτι διηυκόλυνε τοὺς καταφυγόντας εἰς τὸ τουρκικὸν ἔδαφος ἀποστάτας ἀξιωματικούς ⁴, καὶ ἐνῶ ὁ Ἀλ. Μαυροκορδάτος εἰς ὑπόμνημά του πρὸς τὴν Ἑλληνικὴν κυβέρνησιν, «ἀποτύπωμα τῆς πολιτικῆς περινοίας, τῆς ὀρθότητος τῶν κρίσεων καὶ τῆς διπλωματικῆς αὐτοῦ διορατικότητος» ⁵, ἐτόνιζε τὴν ἀνάγκην συνέσεως, ἀλλὰ καὶ συστηματικῆς προετοιμασίας διὰ τὴν διεκδίκησιν τῶν ἐθνικῶν δικαίων ⁶, εἰς τὴν Βουλὴν ἠκούοντο συνθήματα περὶ ἀμέσου κηρύξεως πολέμου κατὰ τῆς Τουρκίας.

Πράγματι τὴν 15 Ἰουνίου 1848 ὁ βουλευτὴς Αἰγιαλείας Κλεομένης Οἰκονόμου [ἐνίοτε φέρεται ὡς Οἰκονομόπουλος] εἰς μακρὰν ἀγόρευσιν τοῦ

1. Βλ. ἐφ. «Αἰὼν», ἀρ. φ. 865 τῆς 25 Ἀπριλίου 1848 καὶ «Ἐλπίς», ἀρ. φ. 456 τῆς 26 Ἀπριλίου 1848. Πρβλ. Π. Κ α ρ ο λ ί δ ο υ, ἐνθ' ἄνωτ., σ. 432 - 434.

2. Ἐφ. «Αἰὼν», ἀρ. φ. 878 τῆς 9 Ἰουνίου 1848.

3. Ἐφ. «Αἰὼν», ἀρ. φ. 888 τῆς 14 Ἰουλίου 1848.

4. Βλ. τὴν σχετικὴν εἰδησεογραφίαν εἰς τὴν ἐφ. «Αἰὼν», ἀρ. φ. 874, 879 καὶ 881 τῆς 26 Μαΐου, 12 καὶ 19 Ἰουνίου 1848.

5. Ὁ χαρακτηρισμὸς ὀφείλεται εἰς τὸν Ἑπ. Κυριακίδη ν, ἐνθ' ἄνωτ., τ. Α', 1968, σ. 580.

6. Τὸ ὑπόμνημα τοῦτο τοῦ Μαυροκορδάτου, δημοσιεύεται ἐν Ν. Δ ρ α γ ο ῦ μ η, Ἱστορικαὶ Ἀναμνήσεις, τ. Β', Ἀθῆναι 1879, σ. 165 - 183 [= ἐπανέκδοσις 1973, Ἐπιμελεία Ἀ. Ἀγγέλου, σ. 117 - 129]. Περὶ τοῦ ὑπομνήματος τούτου βλ. καὶ I. P e t r o p u - l o s, Politics and Statecraft in the Kingdom of Greece 1833 - 1843, Princeton, New Jersey, 1968, σ. 510.

7. Ἡ ἀγόρευσις ἐξεδόθη εἰς φυλλάδιον ὑπὸ τὸν τίτλον: «Κ λ ε ο μ έ ν ο υ ς Ο ἰ

κατηγορεί την Πύλην ὡς ὑπεύθυνον διὰ τὰς ἐναντίον τῶν ἐλληνικῶν συνόρων ἐνεργείας τῶν καταφυγόντων εἰς τὸ τουρκικὸν ἔδαφος ἀνταρτῶν: «Δὲν εἶναι οὐδὲ οἱ ἀντάρται, οὐδὲ αἱ ἐν Θεσσαλίᾳ τουρκικαὶ ἀρχαί. Εἶναι αὐτὴ ἡ Πόρτα, ἣτις μᾶς κάμνει τὸν πόλεμον· καὶ διὰ τὰ σύρω τὸ κάλυμμα πρὸς φωτισμὸν ὅλων, λέγω, ὅτι αὐτὸ εἶναι ἐν σχέδιον περὶ κατακτῆσεως τῆς Ἑλλάδος, σχέδιον χαλκευμένον πρὸ πολλοῦ καὶ παραδεδεγμένον ἀπὸ τὴν Ὀθωμανικὴν Πόρταν»¹. Καὶ μετὰ μακρὰν ἐπιχειρηματολογίαν κατέληγεν: «Ἄς ἀναπετάσωμεν ἄλλην μίαν φορὰν τὴν σημαίαν τοῦ ἀπτοήτου Σταυροῦ· καὶ εἰς τὴν θέαν του θέλει σβεσθῇ ἡ Ἡμισέληνος, καὶ εἰς τὴν θέαν του θέλουσι σεισθῇ ὁ Ταύγετος, ὁ Παρνασσός, ὁ Ὀλυμπος, ἡ Πίνδος καὶ ἡ κλαγγὴ των θέλει ἀντηχήσει ἀπὸ τὰ ἔσχατα παράλια τῆς Καρχηδόνος καὶ ἀπὸ τὰ τελευταῖα ὄρια τῆς Ἰλλυρίας ἕως εἰς τὰς ἐκβολὰς τοῦ Ἰστροῦ, ὅπου εἶναι καὶ θέλουσιν εἶσθαι τοῦ λοιποῦ τὰ φυσικά, τὰ ἀδιαπέραστα ὄρια τῆς Ἑλλάδος. Ἄς ἐλπίσωμεν εἰς τὴν Θεῖαν Πρόνοιαν. Ἄς δείξωμεν τὸν σταθερὸν καὶ γενναῖον αὐτὸν χαρακτῆρα, καὶ ἃς μὴν ἀμφιβάλλωμεν ὅτι ὁ Θεὸς ὁ δίκαιος, ὁ Θεὸς ὁ μέγας, ὁ κραταιὸς καὶ ἰσχυρὸς, ὁ ἀνεγείρας διὰ τοσούτων θαυμάτων τὴν Ἑλλάδα, θέλ' εἶσθαι καὶ πάλιν μεθ' ἡμῶν»².

Ὡς ἦτο ἐπόμενον, ἡ Τουρκία ἀντέδρασεν ἀμέσως, ὁ δὲ Μουσοῦρος ἀπηύθυνε πρὸς τὴν ἐλληνικὴν κυβέρνησιν «διακοίνωσίν τινα ἐν εἶδει διαμαρτυρήσεως καθ' ὅσων ὠμίλησάν τινες ἐν τῇ Βουλῇ κηρύττοντες ἔνοχον τὴν Ὀθωμανικὴν Πόρταν εἰς τὴν εἰσβολὴν τῆς 10 Ἀπριλίου καὶ ἀναγκαίαν τὴν κήρυξιν πολέμου». Καὶ ὁ «Αἰὼν», εἰς τὸν ὁποῖον ἐδημοσιεύετο ἡ εἶδησις αὕτη, προσέθετε: «Δὲν εἶναι ἀμφιβολία τις ὅτι τὸ Ὑπουργεῖον θέλει ἀντιτάξει εἰς ἀπάντησιν ὅσα ἀπὸ τοῦ βήματος εἶπεν ἀποκροῦον τὸν πόλεμον, ὡς θεωροῦν τὴν μὲν Πόρταν ἀθῶαν, ἐνόχους δὲ ὑπαρχούσας τὰς ἐν Θεσσαλίᾳ ἀρχὰς ἢ διὰ κουφότητα ἢ πρὸς σκοποὺς ἄλλους»³.

Ἐναντίον τοῦ Οἰκονόμου ἐπετέθη καὶ ἡ «Ἐλπίς»⁴, ἀλλὰ καὶ ἐφημερίδες τοῦ ἐξωτερικοῦ ἐπέκρινον τὴν φιλοπόλεμον τακτικὴν μερίδος τοῦ ἐλληνικοῦ λαοῦ καὶ εἰρωνεύοντο τὰ «ὄνειροπολήματα τῶν Ἑλλήνων»⁵.

Κ Ο Ν Ο Μ Ο Υ, βουλευτοῦ Αἰγιαλείας, Λόγος ἐν τῇ Βουλῇ, περὶ ἱκανοποιήσεως ἡ πολέμου κατὰ τῆς Τουρκίας, τὴν 15 Ἰουνίου 1848, Ἐν Ἀθήναις, Τύποις Χρήστου Α. Δούκα, 1848». Εἰς τὴν σ. α' ὑπάρχει ἡ ἀφιέρωσις: «Ἀπάσῃ τῇ Ἑλληνικῇ φυλῇ, κατὰ τὴν ἐλευθέραν Ἑλλάδα, τὴν Μεσόγειον ἅπασαν, τὴν Μικρὰν Ἀσίαν, τὴν Θεσσαλίαν, τὴν Ἡπειρον καὶ τὴν Μακεδονίαν, τὴν Ἀλβανίαν καὶ τὴν Ἐπτάνησον αὐτήν, τὴν Θράκην, τὴν Σερβίαν καὶ τὴν Βουλγαρίαν, τὴν Δακίαν καὶ τὴν Συρίαν αὐτήν, ὡς διέγραψεν ὁ ῥήτωρ, ἀνατίθεται ὁ παρὼν λόγος».

1. Κ λ. Οἰκονόμου, Λόγος, σ. 13

2. Κ λ. Οἰκονόμου, ἐνθ' ἀνωτ., σ. 30.

3. Ἐφ. «Αἰὼν», ἀρ. φ. 881 τῆς 19 Ἰουνίου 1848.

4. Ἐφ. «Ἐλπίς», ἀρ. φ. 527 τῆς 25 Ἰουνίου 1848.

5. Εἰς τὴν ἐφ. «Αἰὼν», ἀρ. φ. 999 τῆς 17 Σεπτ. 1849 δημοσιεύεται ἐν μεταφράσει

Ἡ ἐσωτερική, ἀλλὰ καὶ ἡ διεθνὴς κατάστασις, ἐν τούτοις ἠνθόουν τὴν δημιουργίαν κινήσεως ἐπαναστατικῆς καὶ ὠδήγουν τὸν λαὸν εἰς ἐκδηλώσεις ἐθνικοῦ καὶ συγχρόνως φιλελευθέρου χαρακτῆρος. Ἦδη οἱ κάτοικοι τῆς Κεφαλληνίας εἶχον ἀρχίσει κατὰ τὸ 1848 τὸν ἀγῶνα ἐναντίον τῆς Ἀγγλικῆς Προστασίας καὶ οἱ μνούμενοι εἰς τὴν παρασκευαζομένην ἐπανάστασιν, ἀποβλέπουν εἰς τὴν κατάλυσιν τῶν ἀγγλικῶν ἀρχῶν τῆς νήσου καὶ εἰς τὴν ἀνακήρυξιν προσωρινῆς κυβερνήσεως, ὠρκίζοντο ἐπὶ ἱερᾷ εἰκόνας : «*Ὁρκίζομαι εἰς τὴν Παναγίαν Θεοτόκον καὶ εἰς τὸν Ἐσταυρωμένον Ἰησοῦν Χριστόν μου νὰ χύσω τὸ αἷμά μου δι' ἀγάπην τῆς πατρίδος μου, προσπαθώντας νὰ διώξω τὸν τύραννον διὰ νὰ μείνω ἐλεύθερος...*»¹.

Ἡ ἐξέγερσις τοῦ Κεφαλληνιακοῦ λαοῦ τελικῶς ἀπέτυχε, τὰ κύματα ὁμῶς τῶν προσφύγων, τὰ ὁποῖα ἤρχοντο εἰς τὸ Ναύπλιον, τὰς Ἀθήνας καὶ ἄλλας πόλεις συνετέλουν εἰς τὴν ἀναρρίπισιν τῆς ἐπαναστατικῆς ἰδέας².

Ἀκριβῶς κατὰ τὴν περίοδον ταύτην σημειοῦται μεταξὺ παλαιῶν ἀγωνιστῶν καὶ πολιτικῶν τάσις πρὸς ἴδρυσιν μυστικῶν ἐπαναστατικῶν ὁργανώσεων, σκοπὸς τῶν ὁποίων θὰ ἦτο ἡ πραγματοποίησις τῆς Μεγάλης Ἰδέας, τὴν ὁποίαν ὠραματίσθησαν αἱ μετὰ τὴν Ἐπανάστασιν γενεαί³.

Σαφὴ μαρτυρίαν περὶ τῶν συνωμοτικῶν ἀπελευθερωτικῶν ὁργανώσεων τῆς ἐποχῆς ἔχομεν ἀπὸ τὸν Μακρυγιάννην, ὁ ὁποῖος γράφει : «*Ἀφοῦ ἔγινε ὁ ἀνακατωμὸς τῆς Εὐρώπης ἔπρεπε νὰ εἴμαστε κι ἐμεῖς σὲ μίαν κατάστασιν νὰ βασταχτοῦμεν, νὰ μὴ μᾶς πλακώσῃ κἄνας κίντυνος, ἢ κι ἂν εἶναι ἀρμόδιος καιρὸς νὰ κινηθοῦν κι ἄλλοι δυνατοί, νὰ κινηθοῦμεν κι ἐμεῖς — κι αὐτὰ χρειάζονται νὰ ᾿χωμεν κι ὀλίγα μέσα, νὰ βασταχτῇ ἡ πειθαρχία, νὰ μὴν κινηθοῦμεν καὶ γυμνώσουμε τοὺς ἀδελφούς μας καὶ τοὺς ἀτιμήσουμε, καὶ τότε εἶναι χειρότερα· ἀντὶς νὰ φκιάσουμε φρύδια, βγαίνομεν καὶ τὰ μάτια. Εἶχα τὴν ἐταιρείαν, τὴν ἐνέργαγα μυστικῶς κι ἔστελνα παντοῦ χωρὶς νὰ μὲ*

μακρὸν ἀρθρον τῆς γαλλικῆς Ἐπιθεωρήσεως τῶν Δύο Κόσμων τῆς 4 Σεπτεμβρίου 1848, εἰς τὸ ὁποῖον ὁ ἀρθρογράφος καταφέρεται δριμύτατα κατὰ τοῦ Οἰκονομοπούλου καὶ ἐπικρίνει τὴν κυβέρνησιν διὰ τὴν στάσιν της.

1. Π. Χι ὠ τ ο υ, Ἱστορία τοῦ Ἰονίου κράτους ἀπὸ συστάσεως αὐτοῦ μέχρις Ἐνώσεως, τ. Β' [V], ἐν Ζακύνθῳ 1877, σ. 148.

2. Πλὴν τῶν Ἐπτανησίων εἰς τὴν Ἑλλάδα κατέφυγον πρόσφυγες καὶ ἐξ Ἰταλίας, Πολωνίας καὶ Οὐγγαρίας (βλ. Ἐ π. Κ υ ρ ι α κ ῖ δ ο υ, ἐνθ' ἄνωτ., σ. 592). Εἰς τὸν «Αἰῶνα», ἀρ. φ. 979 τῆς 9 Ἰουλίου 1849, ἐδημοσιεύθη ἡ εἰδησις περὶ ἀφίξεως 340 Ἰταλῶν προσφύγων εἰς Κέρκυραν καὶ Πάτρας «οἱ ὁποῖοι ἐζήτησαν νὰ καταταχθῶσιν ὡς λόχος εἰς τὸν ἐλληνικὸν στρατόν». Περὶ τῆς θερμῆς ὑποδοχῆς Ἰταλῶν προσφύγων εἰς Καλαμάταν βλ. ἐφ. «Αἰῶν», ἀρ. φ. 983 τῆς 23 Ἰουλίου 1849.

3. Περὶ τοῦ περιεχομένου τῆς Μεγάλης Ἰδέας βλ. Δ ι ο ν. Α. Ζ α κ υ θ η ν σ ῦ, Ἡ Πολιτικὴ Ἱστορία τῆς Νεωτέρας Ἑλλάδος, Ἐν Ἀθήναις 1965, σ. 47 - 56. Περὶ τῆς δημιουργίας τοῦ ὅρου βλ. Κ. Θ. Δ η μ α ρ ᾱ, «Τῆς μεγάλης ταύτης Ἰδέας», περ. «Ἱατρολογοτεχνικὴ Στέγη», Ἀνοιξίς 1970, σ. 35 - 41 (καὶ ἐν ἀνατύπῳ).

ξέρουν οἱ μεγάλοι ὅτι μὲ κιντύνεψαν ὅλοι ποιὸς ὀλίγο, ποιὸς πολὺ. [...]
 «Ἐκαμα κι ἕναν ὄρκον νὰ καταγράφονται οἱ ἄνθρωποι, ὅ,τι μπορεῖ ὁ καθένας»¹.

Κατὰ τὸν ὄρκον τῶν μυουμένων εἰς τὴν μυστικὴν ταύτην Ἑταιρείαν σκοπὸς ἐτίθετο ἡ ἀπελευθέρωσις «τῆς πατρικῆς μας γῆς», ἐπίσης δὲ «νὰ λαμπρευθῇ ὁ Σταυρὸς τῆς Ὁρθοδοξίας καὶ νὰ ὑπάρξῃ ἡ δικαιοσύνη καὶ νὰ γίνονν νόμοι πατρικοί»².

Πλὴν τῆς ὑπὸ τοῦ Μακρυγιάννη ἰδρυθείσης Ἑταιρείας ὑπῆρξαν ἀσφαλέστατα καὶ ἄλλαι, τῶν ὁποίων ὁμῶς οὔτε τὴν ἀρχήν, οὔτε τὰ μέλη, οὔτε τὴν δρᾶσιν γνωρίζομεν, δεδομένου ὅτι ὁ συνωμοτικὸς χαρακτήρ τῶν ἐπέβαλλε νὰ καλύπτονται αὐταὶ ἀπὸ πέπλον μυστηρίου. Παρὰ ταῦτα γνωρίζομεν τὰ ὀνόματα μερικῶν ἐξ αὐτῶν ἀπὸ πληροφορίας μεταγενεστέρας καὶ δυνάμεθα νὰ ἰσχυρισθῶμεν ὅτι καὶ κατὰ τὴν Καποδιστριακὴν καὶ κατὰ τὴν Ὁθωνικὴν περίοδον εἰς ἑκατοντάδας ἀνήρχοντο οἱ μνηθέντες εἰς αὐτάς. Οὕτω, πλὴν τῆς κατὰ τὸ 1839 «Φιλορθοδόξου Ἑταιρείας», ἰδρυθείσης ὑπὸ τοῦ Νικήτα Σταματελοπούλου καὶ τοῦ Γεωργίου Καποδίστρια, ἀδελφοῦ τοῦ Κυβερνήτου³, κατὰ τὴν εἰκοσιπενταετίαν ἀπὸ τῆς ἐκλογῆς τοῦ Καποδίστρια μέχρι τοῦ Κριμαϊκοῦ πολέμου ἰδρύθησαν ἡ «Μεγάλῃ Ἀδελφότης»⁴, ὁ «Φοῖνιξ»⁵, ὁ «Ἡρακλῆς»⁶ κ.ἄ.

1. Ἰ. Β λ α χ ο γ ι ά ν ν η, Ἀρχεῖον τοῦ Στρατηγοῦ Ἰωάννου Μακρυγιάννη, τ. Β', ἐν Ἀθήναις 1907, σ. 447.

2. Τὸ πλήρες κείμενον τοῦ ὄρκου, συνταχθὲν τὴν 6 Ἀπριλίου 1848, βλ. ἐν Ἰ. Β λ α χ ο γ ι ά ν ν η, ἐνθ' ἄνωτ., τ. Α', σ. 439 - 442. Τὸν Ἰούλιον τοῦ ἐπομένου ἔτους συνετάχθη νέος ὄρκος (αὐτόθι, σ. 444).

3. Περὶ τῆς Φιλορθοδόξου Ἑταιρείας, μεταξὺ τῶν σκοπῶν τῆς ὁποίας περιλαμβάνετο ἡ ἐπανασύνδεσις τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος μετὰ τοῦ Πατριαρχείου Κωνσταντινουπόλεως καὶ ὁ πειθαναγκασμὸς τοῦ Ὁθωνος νὰ ἀσπασθῇ τὸ ὀρθόδοξον δόγμα, βλ. B a r b. J e l a v i c h, The Philorthodox Conspiracy of 1839. A report to Metternich, περ. «Balkan Studies», τ. 7 (1966), σ. 89 - 102 καὶ J. P e t r o p u l o s, ἐνθ' ἄνωτ., σ. 519 - 533, ὅπου μετάφρασις ἀγγλιστὶ ὑπομνήματος ἀναφερομένου εἰς τὴν Φιλορθόδοξον Ἑταιρείαν, ἀποκειμένου εἰς τὰ ἐν Ἀθήναις Γενικὰ Ἀρχεῖα τοῦ Κράτους.

4. Μνεῖαν περὶ τῆς δράσεως τῆς ὁργανώσεως ταύτης βλ. ἐν É. D r i a u l t - M. L h e r i t i e r, Histoire Diplomatique de la Grèce de 1821 à nos jours, τ. II, Paris 1925, σ. 324. Βλ. ἐπίσης Ἑ π. Κ υ ρ ι α κ ῖ δ ο υ, ἐνθ' ἄνωτ., τ. Α', σ. 595, ὡς καὶ σύντομον ἄρθρον τοῦ Τ. Κ [α ν δ η λ ῶ ρ ο υ] ἐν «Ἐγκυκλοπαιδικῷ Λεξικῷ Ἐλευθερουδάκη», τ. Α', σ. 209.

5. J. P e t r o p u l o s, ἐνθ' ἄνωτ., σ. 111 - 112, 294.

6. J. P e t r o p u l o s, ἐνθ' ἄνωτ., σ. 123 σημ. 37. — Ἄλλαι μυστικαὶ ἑταιρεῖαι, τῶν ὁποίων γνωρίζομεν τὰς ἐπωνυμίας, ἦσαν αἱ τῆς Ἀθηνᾶς, τοῦ Λέοντος, τῆς Μεγάλῃς Ἰδέας καὶ τῆς Φιλαδελφότητος· βλ. Π. Κ α λ ε β ρ ᾶ, Ἐπιστολαὶ ἡ τὰ κατὰ τὴν Ἐπανάστασιν τῆς Ἑλλάδος. Ἐν Ἀθήναις 1856 (ὅπου ὁ συγγραφεὺς ἀναφέρει τὰς ἑταιρεῖας, τῶν ὁποίων ὑπῆρξε μέλος).

Μεταξὺ τῶν μυστικῶν ὀργανώσεων τῆς περιόδου ταύτης ὑπῆρξε καὶ ἡ «Ἀδελφότης τῶν Εὐαγγελιζομένων» ἰδρυθεῖσα κατὰ τὸ 1849 καὶ συνεχίσασα τὴν δρασίμ της πιθανῶς μέχρι τῶν παραμονῶν τοῦ Κριμαϊκοῦ πολέμου.

Τὰ τῆς συστάσεως καὶ τῶν σκοπῶν τῆς «Ἀδελφότητος» ταύτης γνωρίζομεν ἐπαρκῶς ἀπὸ τὸν Ὁργανισμόν αὐτῆς, ἀποκείμενον μεταξὺ τῶν χειρογράφων τῆς Βιβλιοθήκης τῆς Βουλῆς ὑπ' ἀρ. 85¹.

Ὡς προκύπτει ἐκ τῶν ἄρθρων τοῦ Ὁργανισμοῦ καὶ ἐκ τῶν προτασσομένων τούτου Ὁρκῶν, ἡ μύησις, κατὰ τὸ πρότυπον τῆς Φιλικῆς Ἑταιρείας καὶ ἄλλων μυστικῶν ὀργανώσεων, ἐπραγματοποιεῖτο εἰς διάφορα στάδια, ἀναλόγως τῶν προσόντων καὶ τοῦ ζήλου τῶν μνουμένων. Οἱ εἰσερχόμενοι εἰς τὴν Ἀδελφότητα ἀνελάμβανον διὰ βαρυτάτων ὀρκῶν τὴν τήρησιν τῶν ἀρχῶν της, ἡ παράβασις δὲ τούτων συνεπήγετο αὐστηροτάτας ποινάς.

Σαφῶς δηλοῦται (ἄρθρον 12) ὅτι ἕκαστος τῶν ἀδελφῶν «*δυνάμενος νὰ ἐξασκῇται εἰς τὰ ὅπλα ὑποχρεοῦται νὰ ἔχῃ διὰ παντὸς ἐν ὅπλῳ (οἷον δύναται), μίαν πιστόλαν καὶ ἐν ξίφος ἢ μάχαιραν*» καὶ νὰ εἶναι ἔτοιμος «*νὰ τρέξῃ ὅταν ἡ χρεία τὸ καλέσῃ*» (ἄρθρον 13). Ὑπεχρεοῦντο ἐπίσης τὰ μέλη νὰ καταβάλλουν μηνιαίαν συνδρομήν, τὸ δὲ συγκεντρούμενον ποσὸν θὰ κατετίθετο εἰς Τράπεζαν ἐπ' ὀνόματι «Ναοῦ τοῦ Εὐαγγελισμοῦ» καὶ θὰ ἠδύνατο νὰ χρησιμοποιηθῇ, πλὴν ἄλλων, διὰ τὴν οἰκονομικὴν ἀνακούφισιν πασχόντων.

Ἄλλ' οἱ κοινωνικοὶ καὶ ἐθνικοὶ σκοποὶ τῆς Ἀδελφότητος ταύτης καθορίζονται εἰς ἄλλα ἄρθρα τοῦ Ὁργανισμοῦ καὶ εἰς τοὺς Ὁρκούς. Οὕτω κατὰ τὸ πρῶτον ἄρθρον ἡ Ἀδελφότης «*σκοπὸν ἔθετο τὴν νομιμοποίησιν τῶν φυσικῶν δικαιωμάτων τῆς ἀνθρωπότητος*». Ἡ γενικὴ καὶ ἀόριστος αὕτη διατύπωσις, ἀπήχησις πιθανώτατα καὶ ἄλλων παλαιότερων ἐπαναστατικῶν κειμένων, μᾶς ὑπενθυμίζει τὰ δύο πρῶτα ἄρθρα τοῦ Συντάγματος τοῦ Ρήγα, τὰ ὁποῖα κρίνομεν σκόπιμον νὰ παραθέσωμεν :

«*Ἄρθρον 1. Ὁ σκοπὸς ὁποῦ ἀπ' ἀρχῆς κόσμου οἱ ἄνθρωποι ἐσυμμαζώχθησαν ἀπὸ τὰ δάση τὴν πρώτην φοράν, διὰ νὰ κατοικήσουν ὅλοι μαζί, κτίζοντες χώρας καὶ πόλεις, εἶναι διὰ νὰ συμβοηθῶνται καὶ νὰ ζῶσιν εὐτυχισμένοι καὶ ὄχι νὰ συναντιτρώγωνται ἢ νὰ ρουφᾷ τὸ αἷμά τους ἕνας.*

Τότε ἔκαμαν βασιλέα διὰ νὰ ἀγρυπνῇ εἰς τὰ συμφέροντά των, διὰ νὰ εἶναι βέβαιοι εἰς τὴν ἀπόλαυσιν τῶν φυσικῶν δικαίων, τὰ ὁποῖα δὲν ἔχει τὴν ἄδειαν νὰ τοὺς τὰ ἀφαιρέσῃ κανένας ἐπὶ τῆς γῆς.

Ἄρθρον 2. Αὐτὰ τὰ φυσικὰ δίκαια εἶναι : πρῶτον, τὸ νὰ εἴμεθα ὅλοι

1. Περιγραφὴν τοῦ κώδικος βλ. ἐν Σ π υ ρ. Λ ά μ π ρ ο υ, Κατάλογος τῶν Κωδίκων τῶν ἐν Ἀθήναις Βιβλιοθηκῶν πλὴν τῆς Ἑθνικῆς, «Νέος Ἑλληνομνήμων», τ. 4 (1907), σ. 236.

ἴσοι καὶ ὄχι ὁ ἓνας κατώτερος ἀπὸ τὸν ἄλλον· δεύτερον, νὰ εἴμεθα ἐλεύθεροι καὶ ὄχι ὁ ἓνας σκλάβος τοῦ ἄλλονοῦ· τρίτον, νὰ εἴμεθα σίγουροι εἰς τὴν ζωὴν μας, καὶ κανένας νὰ μὴν ἠμπορῇ νὰ μᾶς τὴν πάρη ἀδίκως καὶ κατὰ φαντασίαν· καὶ τέταρτον, τὰ κτήματα ὅπου ἔχομεν κανένας νὰ μὴν ἠμπορῇ νὰ μᾶς ἐγγιζῇ, ἀλλ' εἶναι ἰδικὰ μας καὶ τῶν κληρονόμων μας»¹.

Ἡ ὑποστήριξις τῶν «φυσικῶν δικαίων», καταπατουμένων εἰς μεγάλα τμήματα ἐλληνικῶν χωρῶν εὕρισκομένων ὑπὸ τοὺς Τούρκους, ἀπῆτει ἔνοπλον δρᾶσιν, ἡ ὁποία θὰ ἐπραγματοποιεῖτο δι' εἰδικοῦ στρατιωτικοῦ σώματος, ἰδρυθέντος τὴν 15 Φεβρουαρίου 1851 ὑπὸ τὴν ἐπωνυμίαν «*Τάγμα τῶν Ἀθανάτων*». Οἱ ἀνήκοντες εἰς αὐτὸ κατὰ τὸ σχετικὸν ἄρθρον «θέλουν ὑψώσει πρῶτοι τὴν σημαίαν καὶ θέλουν ριφθῇ πρῶτοι κατὰ τῶν ἐχθρῶν, ἔχοντες παντοῦ καὶ πάντοτε τὸ σύνθημα “Ἐλευθερία ἢ Θάνατος”». Διὰ τοὺς ἀνήκοντας εἰς τὸ Τάγμα τοῦτο καθορίζοντο τρεῖς βαθμοὶ (εἰκοσιπένταρχοι, πεντηκόνταρχοι, ἑκατόνταρχοι), ἀναλόγως τοῦ βαθμοῦ, τὸν ὁποῖον ἔφερον «ἐν τοῖς κοινοῖς σώμασι», δηλαδή εἰς τὰς τάξεις τοῦ στρατοῦ, ἐκ τοῦ ὁποίου προφανῶς θὰ προήρχοντο οἱ εἰς τοὺς «Ἀθανάτους» κατατασσόμενοι².

Κυρίως ὅμως οἱ σκοποὶ τῆς Ἀδελφότητος ἀποκαλύπτονται ἀπὸ τὸν πρῶτον καὶ τὸν τέταρτον ὄρκον τοῦ Τάγματος τῶν Ἀθανάτων. Κατὰ τὸν πρῶτον ὁ «ποθοῦμενος σκοπὸς» εἶναι ἡ «ἐντιμος καὶ ἔνδοξος ἀποκατάστασις μας». Κατὰ τὸν τέταρτον ὁ μυούμενος ἔδιδε τὴν ἐξῆς ὑπόσχεσιν: «*Νὰ εἶμαι αἰώνια ὁπαδὸς καὶ συνεργάτης τῶν πράξεων, ἐνεργουμένων καὶ ἐνεργηθεισῶν διὰ τὸ μεγαλεῖον τοῦ ἔθνους καὶ τὴν ἐντιμον καὶ ἔνδοξον ἀποκατάστασίν μου· νὰ θυσιάζω πᾶν ὅ,τι ἔχω εἰς τὴν ἐξουσίαν μου διὰ τὴν πρόοδον καὶ τὴν ἐπιτυχίαν τοῦ σκοποῦ, ἥτις θὰ εἶναι ἡ ἀπελευθέρωσις τῆς ὅλης Ἑλλάδος καὶ νὰ μὴ φανῶ ποτὲ διστάζων ἢ σμικρύνων τὸν ζῆλον καὶ τὴν προθυμίαν μου πρὸς τὴν ἐκτέλεσιν*»³.

Εἶναι χαρακτηριστικὸν ὅτι οἱ πλεῖστοι τῶν μυηθέντων προήρχοντο ἀπὸ ἀλυτρώτους περιοχὰς τοῦ Ἑλληνισμοῦ. Πράγματι ἐκ τῶν τεσσαράκοντα τριῶν μελῶν, τῶν ὁποίων ἡ κατάταξις ἐπραγματοποιήθη ἀπὸ 20 Ἰουλίου 1849 μέχρι 10 Φεβρουαρίου 1851, ἑννέα εἶναι Θρᾶκες, τρεῖς Μακεδόνες, ἕξ Ἡπειῶται, δύο Μικρασιᾶται, τρεῖς Ἑπτανήσιοι, τρεῖς Θεσσαλοὶ, δύο Χῖοι, εἷς Σάμιος. Δύο ἐπίσης φέρονται καταγόμενοι ἐξ ἐλληνικῶν κοινοτήτων Σερβίας καὶ Βουλγαρίας. Οἱ ὑπόλοιποι δώδεκα κατάγονται ἐκ Πελοποννήσου πλὴν ἑνὸς (τοῦ Ἰωάννου Δρίτσα) καταγομένου ἐκ Σπετσῶν.

Μεταξὺ τῶν ὄρκων ὑπάρχει εἷς συντεταγμένος εἰς τὴν τουρκικὴν δι'

1. Βλ. Α. Ι. Β ρ α ν ο ὕ σ η, Ρήγας [Βασικὴ Βιβλιοθήκη, ἀρ. 10], Ἀθήναι 1953, σ. 373, Ἀ π. Β. Δ α σ κ α λ ᾱ κ η, Μελέται περὶ Ρήγα Βελεστινλή, Ἀθήναι 1964, σ. 76-77 καὶ 114.

2. Βλ. κατωτέρω, σ. 230.

3. Βλ. κατωτέρω, σ. 224.

ἐλληνικῶν χαρακτήρων. Προφανῶς οἱ συστήσαντες τὴν Ἀδελφότητα ὑπελόγιζον ὅτι θὰ περιελάμβανον εἰς αὐτὴν καὶ τουρκοφώνους Ἑλληνας, ὑπῆρχον δὲ ὡς γνωστὸν πολλοὶ εἰς τὴν Μικρὰν Ἀσίαν, ἀλλὰ καὶ εἰς ἄλλας περιοχὰς τοῦ Ἑλληνισμοῦ¹.

Ἡ μελέτη τοῦ Ὄργανισμοῦ τῆς Ἀδελφότητος, ἀλλὰ καὶ τὰ ὀνόματα τῶν μυηθέντων, μᾶς πείθουν ὅτι οἱ σκοποὶ τῆς ἥσαν κυρίως ἀπελευθερωτικοί. Βεβαίως οἱ οἰκονομικοὶ πόροι, ὅπως προκύπτει ἀπὸ τὰς καθοριζόμενας διὰ τὰ μέλη εἰσφοράς, ἥσαν ἰσχυροί, δὲν ἔλειπεν ὅμως ὁ ἐνθουσιασμός, ἀλλὰ καὶ ἡ πεῖρα, ποὺ ἠδύναντο νὰ ἀναπληρώσουν, ὅπως ἄλλῶστε συμβαίνει εἰς παρομοίας περιπτώσεις, τὴν ἔλλειψιν ὑλικῶν μέσων. Ἄν οἱ «Εὐαγγελιζόμενοι» ἀπέβλεπον καὶ εἰς κάθαρσιν ἀπὸ τὰ ὑπολείμματα τῆς Βαυαροκρατίας, δὲν δυνάμεθα νὰ γνωρίζωμεν. Ἡ παρουσία ὅμως μεταξὺ τῶν μελῶν ἀνδρῶν διακειμένων φιλικῶς πρὸς τὸν Ὅθωνα μᾶς ἄγει εἰς τὸ συμπέρασμα ὅτι δὲν ἐστρέφετο ἐναντίον του ἡ ὀργάνωσίς των. Καὶ αὐτὸς ὁ ἰδρυτὴς τῆς, ἄλλῶστε, περὶ τοῦ ὁποίου γίνεται λόγος ἀμέσως κατωτέρω, καίτοι ὑπῆρξε σφοδρὸς πολέμιος τῶν Βαυαρῶν, εἰς τὰ δημοσιεύματά του ὁμιλεῖ μετὰ σεβασμοῦ διὰ τὸν Ὅθωνα².

Ἐμπνευστὴς καὶ ἰδρυτὴς τῆς μυστικῆς ἐταιρείας τῶν Εὐαγγελιζομένων ὑπῆρξεν ὁ ἐκ Μεσημβρίας τῆς Θράκης ἀξιωματικὸς Ἀριστείδης Χρυσοβέργης³, τὴν δρᾶσιν τοῦ ὁποίου, ἀπὸ τῶν πρώτων ἐτῶν τῆς βασιλείας τοῦ Ὁθωνος μέχρι τοῦ Κριμαϊκοῦ πολέμου, δυνάμεθα νὰ παρακολουθήσωμεν ἀπὸ σποραδικὰς εἰδήσεις ἐφημερίδων τῆς ἐποχῆς, κυρίως ὅμως ἀπὸ τὰ ὑπ' αὐτοῦ ἐκδοθέντα φυλλάδια καὶ βιβλία.

Τὸ πρῶτον γνωστὸν ἔργον τοῦ Χρυσοβέργη ὑπὸ τὸν τίτλον «Διογένης ἡ ἡ ἐνεστῶσα κατάστασις τῆς Ἑλλάδος»⁴ ἐξεδόθη τὸ 1836 ἐν Ὑδρᾷ, ἐντάσσε-

1. Περὶ τῶν τουρκιστὶ δι' ἐλληνικῶν χαρακτήρων συντεταγμένων κειμένων βλ. τὴν Εἰσαγωγὴν τοῦ βιβλίου τῶν S. Salaville - Εὐγ. Δαλεζίου, Karamanlidika. Bibliographie analytique d'ouvrages en langue turque imprimés en caractères grecs, I, 1584 - 1850, Ἀθῆναι 1958, σ. VII - XI.

2. Βλ. κατωτέρω, σ. 216, σημ. 5.

3. Τὸν τόπον καταγωγῆς τοῦ Χρυσοβέργη γνωρίζομεν ἐκ τοῦ καταλόγου τῶν μελῶν τῆς ἐταιρείας τῶν Εὐαγγελιζομένων, τὸν ὁποῖον ἐκδίδομεν ἐν τέλει τῆς παρούσης. Δὲν γνωρίζομεν ἂν εἶχε συγγένειαν πρὸς τὸν Κωνσταντινουπολίτην λόγιον καὶ συγγραφέα τοῦ 18^{ου} αἰῶνος Γεώργιον Χρυσοβέργην. Τὸ ἐπώνυμον Χρυσοβέργης, γνωστὸν ἀπὸ τῶν βυζαντινῶν χρόνων, εἶναι μέχρι σήμερον διαδεδομένον εἰς τὰς ἐλληνικὰς χώρας. Σημειωτέον ὅτι σύγχρονος τοῦ Ἀρ. Χρυσοβέργη ὑπῆρξεν ὁ ἐπίσης ἀξιωματικὸς Χ. Χρυσοβέργης, μακρὰ ἐπιστολὴ τοῦ ὁποίου, ἀναφερομένη εἰς στρατιωτικὸν ζήτημα, ἐδημοσιεύθη εἰς τὴν ἐφ. «Ἀθηνᾶ» τῆς 27 Δεκ. 1849, καθὼς καὶ ὁ ἐκ Λομποτινῶν Κραβάρων Νικ. Χρυσοβέργης, ἀποθανὼν τὸν Δεκέμβριον τοῦ 1850 (νεκρολογίαν του βλ. εἰς ἐφ. «Αἰὼν» τῆς 20 Ἰανουαρίου 1851).

4. Περιγραφὴν τοῦ φυλλαδίου τούτου βλ. ἐν Δ. Γκίνη - Β. Μέξα, Ἑλληνικὴ Βιβλιογραφία, 1800 - 1863, τ. Α', Ἀθῆναι 1939, σ. 385, ἀρ. 2630.

ται δὲ εἰς τὴν μακρὰν σειρὰν τῶν ἀντιβαυαρικῶν κειμένων, τὰ ὅποια ἐδημοσιεύθησαν εἰς ἡμερίδας ἢ αὐτοτελῶς κατὰ τὴν περίοδον ταύτην. Εἶναι χαρακτηριστικὸν ὅτι ὁ Χρυσοβέργης ἀφιερώνει τὸ βιβλίον τοῦ εἰς τὸν μαχητικὸν δημοσιογράφον Νικόλαον Σκοῦφον, ἐκδότην τῆς ἡμερίδος «Σωτήρ», διακρινομένης διὰ τὴν ἐναντίον τῶν Βαυαρῶν ἀρθρογραφίαν καὶ διὰ τὴν μετὰ φανατισμοῦ ὑποστήριξιν τῶν ἀρχῶν τοῦ «γαλλικοῦ» κόμματος¹, τοῦ ὁποίου ἐθεωρεῖτο «τὸ κυριώτατον τῶν ὀργάνων»². Πλήν τῆς ἀφιερώσεως ὁμοῦς ταύτης καὶ ὁ εἰς τὰς σελίδας 36 - 37 τοῦ φυλλαδίου δημοσιευόμενος «Ὑμνος» μαρτυρεῖ ὅτι ὁ νεαρὸς ἀξιωματικὸς ἦτο ὁπαδὸς τοῦ «γαλλικοῦ» κόμματος καὶ ἐθεώρει τὴν Γαλλίαν καταφύγιον τῶν καταδυναστευομένων : εἰς τὸν «Ὑμνον» τοῦτον, φέροντα τὸν ὑπότιτλον «Ὁ Ἰωάννης Κωλέττης ἀποχαιρετῶν τὴν Ἑλλάδα», ὁ Ἡπειρώτης πολιτικὸς ἀπευθυνόμενος πρὸς τὴν γενέθλιον γῆν, τὴν δοκιμαζομένην ὑπὸ τῶν «Παυάρων» (= Βαυαρῶν) *τὴν δουλείαν*, φέρεται δηλῶν ὅτι θὰ ἀγωνισθῇ ἀπὸ τὴν «φίλην τῆς Ἑλλάδος Γαλλίαν» διὰ *τὴν ἀποκρημνίσιν τοὺς τυράννους*³.

Τὸ κύριον μέρος τοῦ νεανικοῦ τούτου ἔργου τοῦ Χρυσοβέργη ἀποτελεῖ ἕμμετρος «Διάλογος ἐπὶ τοῦ μνήματος τοῦ ἀειμνήστου Καραϊσκού», διεξαγόμενος μεταξὺ Ἑλευθερίας καὶ Διογένους καὶ ἀναφερόμενος εἰς τὴν ἐπικρατοῦσαν ἐν Ἑλλάδι κατάστασιν καὶ εἰς τὴν ἀπαράδεκτον καὶ μειωτικὴν διὰ τοὺς ἀγωνιστάς τοῦ 1821 συμπεριφορὰν τῶν Βαυαρῶν : ὁ Διογένης, μὲ τὸν παροιμιώδη λύχνον τοῦ, ἀναζητεῖ, ἀλλὰ δὲν δύναται νὰ εὑρῇ, Ἑλληνα εἰς τὴν χώραν αὐτὴν διὰ νὰ τοῦ *«εἰπῇ τὴν δυστυχίαν, ἣτις εἶρε τὴν Γραικίαν»* καὶ δυσανασχετεῖ :

«ἐπειδὴ ὅπου κι ἂν ἦλθα
εἰς τὰς χώρας καὶ χωρία
ξένους εἶδα νὰ κρατῶσι
θέσεις καὶ τὰ μεγαλεῖα».

1. Ὁ «Σωτήρ» ἐξεδόθη τὴν 14 Ἰανουαρίου 1834 εἰς Ναύπλιον, μετεφέρθη δὲ εἰς τὰς Ἀθήνας τὸν Μάιον τοῦ ἐπομένου ἔτους. Τόσον ὁ Ν. Σκοῦφος, ὅσον καὶ ὁ ὑπεύθυνος συντάκτης τοῦ «Σωτήρος» Ἀντώνιος Ἰωαννίδης παρεπέμφθησαν κατ' ἐπανάληψιν εἰς δίκην, λόγῳ τῆς ἀρθρογραφίας τῆς ἡμερίδος (βλ. Τρύφ. Εὐαγγελίδου, Ἱστορία τοῦ Ὁθωνος, βασιλέως τῆς Ἑλλάδος, Ἀθήναι 1893, σ. 127 - 128). Περὶ τῆς πολιτικῆς τοποθετήσεως τοῦ «Σωτήρος» βλ. J. Petropoulos, ἐνθ' ἄνωτ., σ. 226, 265 - 267.

2. Ν. Δραγούμη, Ἱστορικαὶ Ἀναμνήσεις, τ. Α', σ. 312 (ἐπανέκδοσις 1973, τ. Α', σ. 232).

3. Ὁ διορισμὸς τοῦ Κωλέττη ὡς πρεσβευτοῦ εἰς Γαλλίαν ἀπέβλεπεν εἰς τὴν πολιτικὴν ἐξουδετέρωσιν τοῦ ἀνδρός, τὸ αὐτὸ δὲ συνέβη καὶ μὲ τοὺς ἄλλους ἐξέχοντας πολιτικούς τῆς ἐποχῆς, σταλέντας εἰς διαφόρους πρεσβείας «οἶονεῖ εἰς ἐξορίαν» (Ἐπ. Κυριακίδου, ἐνθ' ἄνωτ., τ. Α', σ. 320, Ἐπ. Μαλαίνου, Ἰωάννης Κωλέττης, Ἀθ. 1969, σ. 56 - 65). Τὰς περὶ τῆς διαμονῆς τοῦ Κωλέττη ἐν Παρισίοις εἰδήσεις συνεκέντρωσεν ὁ Ν. Πατσέλης, Ἰωάννης Κωλέττης, «Ἡπειρωτικὴ Ἑστία», τ. 6 (1957), σ. 838 - 840.

Ἄν κρίνωμεν ἀπὸ τὸν εἰς τὸ τέλος τοῦ φυλλάδιου παρατιθέμενον κατὰ τὴν συνήθειαν τῆς ἐποχῆς « Κατάλογον Συνδρομητῶν » — μεταξύ τῶν ὁποίων ἦσαν οἱ Α. Δ. Κριεζῆς, Ἄλ. Ρίζος Ραγκαβῆς, Ἄνδρ. Μάμουκας, Διομήδης Κυριακός, Ἰωάννης Βελέντζας, Νικήτας Σταματελόπουλος, Νικ. Σπηλιάδης, Φώτιος Χρυσανθόπουλος, Σπυρίδων Τρικούπης — συμπεραίνομεν ὅτι τοῦτο εἶχεν ἀρκετὴν διάδοσιν εἰς τὸν κύκλον τῶν ἀγωνιστῶν, τῶν πολιτικῶν καὶ τῶν λογίων τῆς ἑλληνικῆς πρωτευούσης.

Προσωπικὴ περιπέτεια ὠδήγησε τὸν νεαρὸν ἀξιωματικὸν εἰς τὰς φυλακάς ¹, ὅπου παρέμεινεν ἐπὶ πενταετίαν ². Ἐκεῖ, μεταξύ ἄλλων, συνέταξε πόνημα ὑπὸ τὸν τίτλον « Περὶ πολιτικῆς καὶ κοινωνικῆς ἀσφαλείας », τὸ ὁποῖον ἐξεδόθη πολὺ μετὰ τὴν ἀποφυλάκισίν του, τὸ 1851 ³. Τὸ ἔργον τοῦτο ἀφιερούμενον « τοῖς τὴν εὐκλειαν τῆς πατρίδος φιλοῦσιν » ⁴ ἀναφέρεται εἰς τὴν κατάστασιν τῆς δικαιοσύνης ἐν Ἑλλάδι καὶ εἰς τὴν διαβίωσιν εἰς τὰς φυλακάς, ἔχει δὲ τὴν ἀξίαν τῆς ἀμέσου μαρτυρίας κυρίως ὅσον ἀφορᾷ εἰς τὴν συμπεριφορὰν τῶν δεσμοφυλάκων ἔναντι τῶν κρατουμένων.

Ἡ ἀνάμειξις τοῦ Χρυσοβέργη εἰς τὴν δημοσίαν ζωὴν ἐμφανίζεται ἐντονωτέρα μετὰ τὸ 1847, ὅτε ὡς ὑπολοχαγὸς ἐκδίδει φυλλάδιον στρεφόμενον ἔναντίον τῆς ἐφημερίδος « Αἰών », ἡ ὁποία διὰ τῆς ἀρθρογραφίας της εἶχε λάβει ἀρνητικὴν θέσιν εἰς τὴν προσπάθειαν τῶν Μακεδόνων καὶ Θρακῶν προσφύγων νὰ ἰδρύσουν συνοικισμὸν εἰς Ἀττικὴν πρὸς ἐγκατάστασιν τῶν οἰκογενειῶν των ⁵. Ὑποστηρίζων ἐξ ἄλλου τοὺς « ἐτερόχθονας », διὰ

1. Τὴν αἰτίαν τῆς καταδίκης του δὲν γνωρίζομεν. Ὑποθέτομεν, ἐξ ὧν ὁ ἴδιος γράφει εἰς φυλλάδιον ὑπὸ τὸν τίτλον « Λόγοι προσφωνητικοὶ τῆς δίκης καὶ καταδίκης τοῦ Ἀριστείδου Χρυσοβέργη » (Ναύπλιον 1838), ὅτι ἀπεπειράθη νὰ φονεύσῃ ἢ ἐφόνευσε τὴν μνηστὴν του διὰ λόγους ζηλοτυπίας. Εἰς τὴν φυλακὴν « τοῦ Βουλευτικοῦ τῆς Ναυπλίας » ὁ Χρυσοβέργης μετέφρασε « κατ' ἐννοιαν » « Ἐπιτομὴν βίου τῆς Φωκαίδος Ἀσπασίας ἐκ τοῦ Αἰλιανοῦ Κλαυδίου » (Δ. Γ κ ί ν η - Β. Μ έ ξ α, ἐνθ' ἄνωτ., τ. Β', σ. 9, ἀρ. 3305) καὶ συνέταξεν « Ἀπάνθισμα ἠθικὸν χάριν τῆς φιλομούσου θυγατρὸς τοῦ Ἰ. Μαρσᾶν » (Δ. Γ κ ί ν η - Β. Μ έ ξ α, ἐνθ' ἄνωτ., τ. Β', σ. 2, ἀρ. 3260).

2. Τὴν πληροφορίαν ταύτην λαμβάνομεν ἐκ τοῦ προλόγου τοῦ βιβλίου « Περὶ πολιτικῆς καὶ κοινωνικῆς ἀσφαλείας », περὶ τοῦ ὁποίου βλ. ἀμέσως κατωτέρω.

3. Τὸν πλήρη τίτλον τοῦ ἔργου βλ. ἐν Δ. Γ κ ί ν η - Β. Μ έ ξ α, ἐνθ' ἄνωτ., τ. Β' σ. 314, ἀρ. 5521.

4. Τὸ ἐν τῇ Ἑθνικῇ Βιβλιοθήκῃ τῆς Ἑλλάδος ἀντίτυπον (ΦΛΣ, 350 Η) φέρει ἀφιέρωσιν ἰδιόγραφον τοῦ Χρυσοβέργη « Τῷ σεβασμιωτάτῳ πατρὶ κυρίῳ Ν. Βάμβρα σεβασμοῦ ἔνεκα ».

5. Προκήρυξις περὶ τῆς συστάσεως συνοικισμοῦ τῶν ἐκ τῆς Βορείου Ἑλλάδος προερχομένων κατοίκων τῆς Ἀττικῆς ἐδημοσιεύθη τὸ πρῶτον, καθ' ὅσον γνωρίζομεν, τὴν 23 Σεπτεμβρίου 1845 (βλ. Δ. Γ κ ί ν η - Β. Μ έ ξ α, ἐνθ' ἄνωτ., τ. Β', σ. 137, ἀρ. 4227), ἡ προσπάθεια δὲ δι' ἀγροτικὴν ἀποκατάστασιν τούτων ἐνετάθη κατὰ τὸ 1847, ὡς προκύπτει καὶ ἐκ τοῦ περιεχομένου τοῦ φυλλάδιου τοῦ Χρυσοβέργη, τὸν ἀκριβῆ τίτλον τοῦ ὁποίου βλ. ἐν Δ. Γ κ ί ν η - Β. Μ έ ξ α, ἐνθ' ἄνωτ., σ. 176, ἀρ. 4504. — Σημειωτέον

τοὺς ὁποίους τόσοσ σάλος εἶχεν ἐγερθῇ κατὰ τὴν ψήφισιν τοῦ Συντάγματος τοῦ 1844¹, ἀνεμείχθη εἰς τὰς δημοτικὰς ἐκλογὰς τῶν Ἀθηνῶν ζητήσας — ἄνευ ἀποτελέσματος ὁμως — «νὰ δοθῇ δικαίωμα νὰ ψηφοφορήσουν πάντες οἱ ἀριστειοῦχοι ἀγωνισταὶ» ἀνεξαρτήτως τόπου καταγωγῆς². Τὸν Ἀπρίλιον τοῦ 1848 εὐρίσκετο εἰς Εὐβοίαν ὑπὸ τὰς διαταγὰς τοῦ φρουράρχου τῆς περιοχῆς Νικολάου Κασομούλη³ καὶ τὸν Ὀκτώβριον τοῦ αὐτοῦ ἔτους μετετέθη ἀπὸ τὴν Πρώτην Τετραρχίαν τῆς Φάλαγγος εἰς τὸ 3ον Ἐλαφρὸν Τάγμα τῆς Ὀροφυλακῆς⁴.

Κατὰ τὴν ἐποχὴν ἀκριβῶς ταύτην ὁ Χρυσοβέργης συνέλαβε τὴν ἰδέαν τῆς ἰδρύσεως τῆς Ἑταιρείας τῶν Εὐαγγελιζομένων καὶ ὠραματίσθη κινητοποίησιν συναδέλφων του καὶ ἄλλων ἐξεχουσῶν προσωπικοτήτων διὰ τὴν «ἐντιμον καὶ ἐνδοξον ἀποκατάστασιν» τοῦ Ἑλληνισμοῦ, ὡς εἶδομεν, καὶ ἀκόμη εὐρύτερον, διὰ «τὴν νομιμοποίησιν τῶν φυσικῶν δικαιωμάτων τῆς ἀνθρωπότητος».

Βραδύτερον ὁ Χρυσοβέργης διωχέτευσε τὸν πατριωτισμὸν του εἰς ἐνεργητικωτέραν δρᾶσιν: μὲ τὴν κήρυξιν τοῦ Κριμαϊκοῦ πολέμου, ὁ παλαιὸς θαυμαστῆς τῆς Γαλλίας καὶ ὁπαδὸς τοῦ «γαλλικοῦ» κόμματος, ὁ ὠραματισθεὶς τὴν ἀπελευθέρωσιν τῶν ἁλutrώτων Ἑλλήνων, κατετάγη εἰς τὸ ἐθελοντικὸν σῶμα τὸ ἀποτελέσαν τὴν «Ἑλληνικὴν Λεγεῶνα» καὶ ἠγωνίσθη εἰς τὴν Κριμαίαν ὡς συνταγματάρχης⁵. Τὴν δρᾶσίν του κατὰ τὸν Κριμαϊκὸν πόλεμον γνωρίζομεν ἀπὸ βιβλίον του ἀναφερόμενον εἰς τὸ σῶμα

ὅτι τὴν 19 Νοεμβρίου 1849 «Ἡ ἐπὶ τοῦ συνοικισμοῦ τῶν Μακεδόνων Ἐπιτροπὴ», ἀποτελουμένη ἐκ τῶν Θεοφάνους Σιατιστέως, Γ. Χρυσίδη, Ἀ. Πολυζωίδη, Π. Πάικου καὶ Ν. Θεοχάρη εἰδοποιεῖ ὅτι δήμαρχος τοῦ συνοικισμοῦ «εἰς τὴν Σκάλαν τῆς Ἀταλάντης, ἔδραν τοῦ δήμου τῆς Νέας Πέλλης» ἐξελέγη ὁ Ἀθαν. Χαλκιώτης καὶ ἐκάλει «τοὺς ἀπανταχοῦ τῆς Ἑλλάδος Μακεδόνας νὰ ἐγγραφοῦν εἰς τὰ νέα δημοτολόγια» (βλ. ἐφ. «Ἀθηνα», ἀρ. φ. 1643, τῆς 17 Δεκ. 1849).

1. Περὶ τοῦ ζητήματος βλ. Ἰ. Καίροφύλα. Τὸ ζήτημα αὐτοχθόνων καὶ ἐτεροχθόνων εἰς τὴν Ἑθνοσυνέλευσιν τοῦ 1843, «Ἑλληνικὴ Βιβλιογραφία», Α' (1947), σ. 135 - 148 καὶ J. Petropoulos, ἐνθ' ἄνωτ., σ. 486 - 491 (ὅπου καὶ παλαιότερα βιβλιογραφία), ὡς καὶ τὰς παραπομπὰς εἰς τὸν ἐν τέλει τοῦ αὐτοῦ βιβλίου Πίνακα ἐν λ. heterochthons.

2. Ἐφ. «Αἰών», ἀρ. φ. 756 τῆς 1 Φεβρ. 1847.

3. Ἐφ. «Αἰών», ἀρ. φ. 863 τῆς 16 Ἀπρ. 1848.

4. Ἐφ. «Αἰών», ἀρ. φ. 907 τῆς 2 Ὀκτ. 1848.

5. Ὀλίγους μῆνας πρὸ τῆς ἐνάρξεως τοῦ Κριμαϊκοῦ πολέμου ὁ Χρυσοβέργης ἐξέδωσε τὸ βιβλίον «Ἑλληνικὴ Ἐπανάστασις... Ἐν Ἑρμουπόλει Σύρου... 1853» (βλ. Δ. Γκίνη - Β. Μέξα, ἐνθ' ἄνωτ., τ. Β', σ. 379, ἀρ. 5978). Τὸ βιβλίον τοῦτο, τὸ ὁποῖον προσφάτως (1971) ἐπανεξεδόθη φωτοτυπικῶς ὑπὸ τοῦ φιλομούσου βιβλιοπώλου κ. Νότη Καραβία, ἐνδιαφέρον διὰ τὰς κριτικὰς του παρατηρήσεις καὶ ἀπόψεις, εἶναι ἄξιον ἰδιαίτερας μελέτης. Σημειοῦμεν ἐνταῦθα ὅτι ὁ Χρυσοβέργης εὐρίσκει τὴν εὐκαιρίαν καὶ εἰς αὐτὸ νὰ ἐπιτεθῇ ἐναντίον τῶν Βαυαρῶν, ἀλλὰ καὶ νὰ ἐκδηλώσῃ τὸν σεβασμὸν καὶ τὴν ἀγάπην του πρὸς τὸν Ὄθωνα (βλ. σ. 47, 51 - 52).

τῶν Ἑλλήνων ἐθελοντῶν τοῦ ρωσικοῦ στρατοῦ καὶ ἐκδοθέν ἐν Ὁδησσῷ ἀρκετὰ ἔτη βραδύτερον ὑπὸ τὸν τίτλον : «*Ἱστορία τῆς Ἑλληνικῆς Λεγεῶνος, Τόμος πρῶτος, Ὁδησσὸς 1887*».

Μετὰ τὸν ἐπεξηγηματικὸν ψευδοτίτλον (*Ολίγαι λέξεις περὶ τοῦ σώματος τῶν ἐθελοντῶν Ἑλλήνων καὶ μετὰ ταῦτα Ἑλληνικὴ λεγεὼν* (sic) *Αὐτοκράτορος Νικολάου τοῦ Πρώτου. Ἱστορικὴ διήγησις συνταχθεῖσα ὑπὸ τοῦ συνταγματάρχου τοῦ αὐτοκρατορικοῦ στ[ρ]ατοῦ Ἀριστείδου Χρυσοβέργη. Ἐν Ὁδησσῷ 1882*)¹ ἀκολουθεῖ ἀφιέρωσις «*Τῇ ἱερᾷ κόνει τῶν πεσόντων κατὰ τὸν πόλεμον 1853, 54, 55 καὶ 56 ἐν Τουρκίᾳ, ἐν Κριμαίᾳ καὶ ἐν Σεβαστουπόλει ἐθελοντῶν Ἑλλήνων*» καὶ ἐν συνεχείᾳ μακρά, ἐκ σελίδων 78, ἐξιστόρησις τῆς δράσεως τῆς Λεγεῶνος ὑπὸ μορφήν προσωπικῶν ἀναμνήσεων².

Ἠρευνήσαμεν ἰδιαιτέρως τὰ τῆς συγγραφικῆς καὶ στρατιωτικῆς δράσεως τοῦ Χρυσοβέργη ὅχι διὰ νὰ βιογραφήσωμεν τὸν ἐκ Μεσημβρίας ἀγωνιστὴν — τοῦτο ἄλλωστε δὲν ἐπεδιώχθη — ἀλλὰ διὰ νὰ ἀπαντήσωμεν εἰς τὴν ἀπορίαν, πῶς κατώρθωσεν εἰς ἄγνωστος σχεδὸν εἰς τὴν ἔρευναν ἀξιωματικὸς νὰ μύηση καὶ νὰ θέσῃ ὑπὸ τὴν ἡγεσίαν του δεκάδας ἀνδρῶν, ὠρισμένοι τοῦλάχιστον ἐκ τῶν ὁποίων εἶχον διακριθῇ πολὺ περισσότερον τούτου καὶ εἶχον ἐπιβληθῇ εἰς τὴν κοινὴν συνείδησιν.

Μεταξὺ τῶν μυηθέντων εἰς τὴν Ἑταιρείαν τῶν Εὐαγγελιζομένων, ὥς προκύπτει ἐκ τοῦ σωθέντος ἰδρυτικοῦ ἐγγράφου, ἀξίζει νὰ σημειωθῇ ἰδιαιτέρως ἡ παρουσία τοῦ Νεοφύτου Βάμβα, τοῦ Ἀλ. Κουμουندούρου, τοῦ Γεωργίου Πρινάρη, τοῦ Χατζη - Χρήστου, τοῦ Ἰπποκράτους Λυκούργου, τοῦ Γεωργίου Ἰ. Μεταξᾶ, γνωστῶν διὰ τὴν πολὺπλευρον δράσιν των κατὰ τοὺς ἐθνικοὺς ἀγῶνας ἢ διὰ τὴν συμβολὴν των εἰς τὴν πνευματικὴν καὶ πολιτικὴν ἀναγέννησιν τοῦ Ἑλληνισμοῦ.

Ὁ Νεόφυτος Βάμβας³ παρὰ τὴν ἡλικίαν του (ἐγεννήθη, ὥς

1. Ὡς προκύπτει ἐκ τοῦ ψευδοτίτλου τούτου ἀλλὰ καὶ ἐξ ἄλλων ἐνδείξεων, τὸ βιβλίον εἶχε γραφῇ ἀρκετὰ ἔτη πρὸ τῆς ἐκδόσεώς του.

2. Δὲν ὑπάρχει, καθ' ὅσον γνωρίζομεν, ἀξιόλογος εἰδικὴ μελέτη περὶ τοῦ ἐν Κριμαίᾳ ἑλληνικοῦ ἐθελοντικοῦ σώματος. Σημειοῦμεν ἐνταῦθα δύο ἀκόμη ἔργα ὑπὸ μορφήν ἀπομνημονευμάτων περὶ τῆς ἑλληνικῆς φάλαγγος: «*Απομνημονεύματα τῆς Ἑλληνικῆς φάλαγγος τοῦ αὐτοκράτορος πασσῶν* (sic) *τῶν Ρωσσιῶν Νικολάου τοῦ Α' ἐκδοθέντα ὑπὸ Τριανταφύλλου Ἰ. Γκαλιούρη (Λημνίου), ἐν Ἀθήναις, ἐκ τοῦ Τυπογραφείου Νικήτα Γ. Πάσσαρη 1865*» καὶ «*Τὰ τὴν Ἑλληνικὴν Λεγεῶνα τοῦ Αὐτοκράτορος Νικολάου Α', τὴν κατὰ τὸ 1853 ἐν Μολδοβλαχίᾳ συστηθεῖσαν ἀφορῶντα, ὑπὸ Κ. Ράμφου, ἐν Ἀθήναις, ἐκ τοῦ Τυπογραφείου Δημητρίου Συλλιβριώτου, 1867*».

3. Δὲν ὑπάρχει πρόσφατος λεπτομερὴς βιογραφία τοῦ ἀνδρὸς καὶ δὲν ἔχει ἐρευνηθῇ ἐπαρκῶς ἡ θέσις του εἰς τὴν πολιτικὴν ζωὴν τοῦ τόπου. Τὰς περὶ τούτου δημοσιευθείσας παλαιότερον μελέτας βλ. ἐν Ν. Β. Τωμαδάκη, Νεόφυτος Βάμβας, «*Θρησκευτικὴ καὶ Ἠθικὴ Ἑγκυκλοπαιδεῖα*», τ. Γ', Ἀθήναι 1963, σ. 577 - 579. Εὐκταία μεταξὺ ἄλλων θὰ ἦτο ἡ ἔρευνα εἰς τὰς ἐφημερίδας καὶ τὰ περιοδικὰ τῆς ἐποχῆς διὰ τὴν συγκέντρωσιν τῶν μικρῶν δημοσιευμάτων (ἄρθρων, ἐπιστολῶν κ.λπ.) τοῦ Βάμβα.

γνωστόν, τὸ 1770) συνέχιζεν ἀκατάβλητος ἀπὸ τὸν χρόνον τὸ παιδευτικόν του ἔργον καὶ ἀπετέλει κατὰ τὰ μέσα τοῦ δεκάτου ἐνάτου αἰῶνος μίαν ἀπὸ τὰς πλέον σεβαστὰς μορφὰς τῆς ἑλληνικῆς κοινωνίας, προκαλὼν τὸν θαυμασμόν, ἀλλ' ὅχι σπανίως καὶ τὰς σφοδρὰς ἐπικρίσεις μερίδος τοῦ τύπου διὰ τὰς ἀπόψεις του. Διδάσκων ἀπὸ τοῦ 1837 εἰς τὸ νεοσύστατον Πανεπιστήμιον τῶν Ἀθηνῶν, τοῦ ὁποίου ἐπρυτάνευσε κατὰ τὸ 1844 - 1845, μετεῖχεν ἐνεργῶς εἰς τὰ πνευματικὰ καὶ ἔθνικὰ ζητήματα τῆς ἐποχῆς : ἐκδόσεις βιβλίων καὶ ἄρθρα εἰς ἐφημερίδας, ὁμιλίας εἰς διαφόρους εὐκαιρίας καὶ συμμετοχὴ εἰς πνευματικὰς ἐκδηλώσεις μαρτυροῦν ὅτι ὁ Βάμβας ἐκινεῖτο μεταξὺ τῶν συγχρόνων του μὲ νεανικὸν ἐνθουσιασμόν. Ἀπὸ τῶν ἀρχῶν τοῦ 1848 ὁ Κωνσταντῖνος Λεβίδης, διευθυντῆς τῆς «Ἐλπίδος» καὶ ὁπαδὸς τοῦ «γαλλικοῦ» κόμματος, εἰς σειρὰν ἁρθρῶν καὶ σχολίων ἐπετίθετο κατὰ τοῦ Χίου σοφοῦ διὰ τὴν θέσιν του ἔναντι τῶν ἀνταρτῶν καὶ διὰ τὴν ἐν γένει στάσιν του ὑπὲρ τοῦ Ὁθωνος¹. Ἡ σφοδρὰ πολεμικὴ τοῦ Λεβίδου ἐρμηνεύεται καὶ ἀπὸ τὸ γεγονὸς ὅτι ὁ Βάμβας ἀνῆκεν εἰς τὸ «ἀγγλικὸν» κόμμα².

Ὁ Ἀλέξανδρος Κουμουνδοῦρος, ὁ κατόπιν πρωθυπουργός, εἰς ἡλικίαν 24 ἐτῶν εἶχε τεθῆ ἐπὶ κεφαλῆς Λακόνων ἐθελοντῶν καὶ κατῆλθεν εἰς Κρήτην διὰ νὰ λάβῃ μέρος εἰς τὴν ἐπανάστασιν τῆς μεγαλονήσου τὸ 1841³. Ἡ συμμετοχὴ του εἰς τὴν Ἑταιρείαν τῶν Εὐαγγελιζομένων ἀπετέλει δι' αὐτὸν μίαν νέαν προσπάθειαν ὑπὲρ τοῦ ὑποδοῦλου Ἑλληνισμοῦ, ἀλλὰ συγχρόνως παρέχει τὴν ἔνδειξιν ὅτι ἡ μυστικὴ ὁργάνωσις, εἰς τὴν ὁποίαν ἐμυεῖτο, εἶχε τὰ στοιχεῖα τῆς σοβαρότητος καὶ ἐνέπνεεν ἐμπιστοσύνην.

Ὁ Ἡπειρώτης Γεώργιος Πρινάρης, ὁ ὁποῖος ἐπίσης φέρεται μεταξὺ τῶν ἱδρυτικῶν μελῶν, δύναται ἀσφαλῶς νὰ ταυτισθῇ μὲ τὸν ὁμόνυμον καθηγητὴν τῆς Παθολογίας καὶ Ὑγιεινῆς τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν, τοῦ ὁποῖου ἡ συγγραφικὴ δραστηριότης δὲν περιορίζετο εἰς ἐπιστημονικὰ μόνον θέματα. Ὡς φοιτητῆς εἰς Ἀγκῶνα τὸ 1835 εἶχε συνθέσει καὶ ἐξέδωσε δύο Ὠδὰς «ἐπὶ τῇ ἡμέρᾳ τῆς στέψεως» τοῦ Ὁθωνος καὶ «ἐπὶ τῇ διὰ τῆς Νεαπόλεως ἐλεύσει» τοῦ βασιλέως τῆς Ἑλλάδος⁴ καὶ τὸ 1858 ἐδημοσίευε νέαν Ὠδὴν «ἐπὶ τῇ εἰκοσιπενταετηρίδι τῆς βασιλείας Ὁθωνος Α'»⁵. Τὰ δύο ταῦτα δημοσιεύματα, μαρτυροῦντα τὴν συνέπειαν τοῦ ἀνδρός, μᾶς βοηθοῦν εἰς τὴν συναγωγὴν συμπερασμάτων περὶ τοῦ προσανατολισμοῦ τῆς Ἑταιρείας.

1. Βλ. ἐφ. «Ἐλπίς», ἀρ. φ. 458 τῆς 6 Μαΐου 1848 καὶ 464 τῆς 11 Ἰουνίου 1848.

2. J. Petropoulos, ἐνθ' ἀνωτ., σ. 538, 541.

3. Β. Ψιλᾶκη, Ἱστορία τῆς Κρήτης ἀπὸ τῆς ἀπωτάτης ἀρχαιότητος μέχρι τῶν καθ' ἡμᾶς χρόνων, τ. Γ', ἐν Χανίοις 1909, σ. 783 - 784.

4. Δ. Γκίνης - Β. Μέξια, ἐνθ' ἀνωτ., τ. Α', σ. 361, ἀρ. 2459.

5. Δ. Γκίνης - Β. Μέξια, ἐνθ' ἀνωτ., τ. Γ', σ. 123, ἀρ. 7765.

Ὁ Χατζηχρήστος, ὑποστράτηγος καὶ ὑπασπιστὴς τοῦ Ὁθωνοῦ κατὰ τὴν περίοδον ταύτην¹, εἶχε βολιδοσκοπηθῆ δύο ἔτη προηγουμένως, ἀμέσως μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Κωλέττη, ὑπὸ ἀξιωματικοῦ ἐνεργοῦντος κατ' ἐντολὴν Σέρβων καὶ Βουλγάρων, διὰ τὴν τυχὸν προετοιμασίαν ἢ πιθανότητα κινήματος στρεφομένου κατὰ τῆς Τουρκίας. Κατόπιν συστάσεως τοῦ Μακρυγιάννη εἰς τὰς συναντήσεις μεταξὺ τῶν δύο μερῶν δὲν ἐδόθη συνέχεια², εἶναι ὅμως χαρακτηριστικὸν ὅτι ὁ διακριθεὶς κατὰ τὴν Ἐπανάστασιν ἀγωνιστὴς ἐνετάσσετο βραδύτερον εἰς ὀργάνωσιν ἀποβλέπουσαν εἰς τὴν διὰ τῶν ὀπλῶν διεκδίκησιν τῶν δικαίων τοῦ Ἑλληνισμοῦ³ καὶ μετὰ ταῦτα εἰς τὴν ὑπὸ τὴν ἔμπνευσιν τοῦ Χρυσοβέργη συσταθεῖσαν Ἐταιρείαν. Ἀλλ' εἶναι ἐπίσης ἀξιοπαρατήρητον, ὅτι, ἐνῶ ὁ Χατζηχρήστος ὑπῆρξεν ἐκ τῶν πρώτων μελῶν τῆς Ἀδελφότητος τῶν Εὐαγγελιζομένων — ὡς συνάγεται ἐκ τοῦ γεγονότος ὅτι ὑπογράφει τὸ ἰδρυτικὸν ἔγγραφον τῆς ὀργανώσεως⁴ —, ἀπεσύρθη μετ' ὀλίγον καὶ δὲν περιελήφθη εἰς τὸν κατάλογον τῶν μνηθέντων, εἰς τὸν ὁποῖον ἄλλωστε δὲν περιλαμβάνονται ὅλοι οἱ ὑπογράψαντες τοῦτο.

Ὁ Ἰπποκράτης Λυκούργος, υἱὸς τοῦ ἡγέτου τοῦ Σαμιακοῦ λαοῦ κατὰ τὴν Ἐπανάστασιν Λυκούργου Λογοθέτη⁵, ἦτο καὶ ἀνεψιὸς τοῦ Σαμίου συνταγματάρχου Σταμάτη Γεωργιάδη, μετὰ τοῦ ὁποῖου ὁ Χρυσοβέργης εἶχε συνυπηρετήσῃ εἰς Εὐβοίαν κατὰ τὸ 1848⁶. Γνωρίζομεν ὅτι ὁ

1. Βλ. ἐφ. «Αἰών», ἀρ. φ. 1000 τῆς 29 Σεπτ. 1849, ὅπου εἶδης περὶ τῆς εἰς τὸν ὑπασπιστὴν τοῦ βασιλέως Χατζηχρήστον ἀπονομῆς τοῦ παρασήμου τῶν «Ἀνωτέρων Ταξιαρχῶν».

2. Περὶ τῶν ἀπόψεων καὶ τῶν ἐνεργειῶν τοῦ Μακρυγιάννη ἐναντι τῆς προσπάθειας ταύτης βλ. Ἰ. Βλαχογιάννη, ἐνθ' ἄνωτ., τ. Β', σ. 440 - 441.

3. Ὁ Χατζηχρήστος εἶχε μνηθῆ εἰς τὴν μυστικὴν ἐπαναστατικὴν ὀργάνωσιν τοῦ 1848, περὶ τῆς ὁποίας ἐγίνε λόγος ἄνωτέρω (σ. 209 - 210), ὡς προκύπτει ἐκ τοῦ καταλόγου τὸν ὁποῖον δημοσιεύει ὁ Ἰ. Βλαχογιάννης, ἐνθ' ἄνωτ. τ. Α', σ. 432.

4. Τὸ μόνον στοιχεῖον περὶ τῆς συμμετοχῆς τοῦ Χατζηχρήστου εἰς τὴν Ἐταιρείαν τῶν Εὐαγγελιζομένων εἶναι ἡ ἐν φ. 31α τοῦ χειρογράφου Ὁργανισμοῦ ταύτης ὑπογραφή του, παρουσιάζουσα ἐλαφράς καὶ ἀσημάντους διαφορὰς ἀπὸ τὴν ὑπὸ Ἰ. Μελετοπούλου. Ἐγγραφα Ὁθωνικῆς ἐποχῆς, «Δελτίον Ἱστορικῆς καὶ Ἐθνολογικῆς Ἐταιρείας» τ. 19 (1967 - 70), σ. 428 (ἀρ. 213) καὶ ἐν ἀνατύπῳ σ. 30 δημοσιευομένην ἐν φωτοτυπία ὑπογραφὴν τοῦ ἀνδρός.

5. Βλ. Νικ. Ἰ. Σταματιάδου, Σαμιακά, ἥτοι ἀνέλιξις τῆς νεωτέρας ἱστορίας τῆς Σάμου δι' ἐπισήμων ἐγγράφων, τ. Β', ἐν Σάμῳ 1907, σ. 347, 349. Ἐπικήδειον εἰς τὸν Ἰππ. Λυκούργον, θανόντα τὸν Δεκέμβριον τοῦ 1857, ἐξεφώνησεν ὁ τότε καθηγητὴς τῆς Στρατιωτικῆς Σχολῆς Ἀρ. Μητζάκης. Τὸ κείμενον βλ. ἐν Ν. Σταματιάδου, ἐνθ' ἄνωτ., σ. 347 - 353.

6. Ἐφ. «Αἰών», ἀρ. φ. 863 τῆς 16 Ἀπριλίου 1848. Βλ. ἐπίσης ἐφ. «Ἐλπίς», ἀρ. φ. 465 τῆς 7 Ἰουνίου 1848, ὅπου ἐπιστολὴ τοῦ Ἰππ. Λυκούργου, ὑπαινισσομένου τὴν συγγένειάν του μετὰ τοῦ Σταμ. Γεωργιάδη.

Λυκοῦργος τὴν 30 Ὀκτωβρίου 1849 εἶχεν ὑποβάλει πρὸς τὴν τουρκικὴν κυβέρνησιν ὑπόμνημα ἐναντίον τοῦ ἡγεμόνος τῆς Σάμου Στεφάνου Βογορίδη, περὶ τοῦ ὁποίου μεταξὺ ἄλλων ἔγραφε μὲ ἀξιοθαύμαστον παρρησίαν : «*Αρπαγαὶ καὶ δημεύσεις κτημάτων, καταδιώξεις, καθείρξεις καὶ κακώσεις ἀθῶων, παντοειδεῖς παραβιάσεις γραπτῶν καὶ ἀγράπτων δικαιωμάτων, αὐθαιρεσίαι, ληστεῖαι, δολοφονίαι, ἰδοὺ ὅλος ὁ ἐπὶ τῆς Σάμου πολιτικὸς τοῦ Βογορίδου βίος*»¹. Οἰκογενειακὴ παράδοσις καὶ ἀγανάκτησις διὰ τὰς ταπεινώσεις, τὰς ὁποίας ὑφίστατο ὁ Ἑλληνισμός, ἔφεραν τὸν Λυκοῦργον εἰς τὴν ὁργάνωσιν τῶν Εὐαγγελιζομένων.

Τέλος μεταξὺ τῶν σημαντικωτέρων μελῶν τῆς ὁργανώσεως ἦτο ὁ Γεώργιος Ἰωάννου Μεταξᾶς ἐκ Κεφαλληνίας. Οὗτος εἶχε καταφύγει εἰς τὴν ἐλευθέραν Ἑλλάδα μετὰ τὸν ἐπαναστατικὸν ἀναβρασμὸν τῆς Ἑπτανήσου τοῦ 1848² καὶ συνέχιζε τὸν ἀγῶνα διὰ τὴν ἀπελευθέρωσιν τῆς πατρίδος του. Γνωρίζομεν ὅτι οὗτος μετ' ἄλλων προσφύγων ἐν Ναυπλίῳ Κεφαλλήνων — τοῦ Ἰωάννου Μεταξᾶ Ἰακωβάτου, τοῦ Κωνσταντίνου Ἰ. Μεταξᾶ, τοῦ Γερασίμου Λαζαρή καὶ τοῦ Λεωνίδα Ἰ. Μεταξᾶ — ὑπέβαλον τὴν 25 Ἰουλίου 1849 ἀναφορὰν πρὸς τὴν «Βουλὴν τῆς Ἑλλάδος» καὶ ἐζήτησαν νὰ ἐπιτραπῇ εἰς αὐτοὺς νὰ ἐγκατασταθοῦν «ἐλευθέρως ὅπου θέλουν»³. Κατὰ τὸ αὐτὸ ἔτος ἀπὸ τὸ ἐν Ναυπλίῳ τυπογραφεῖον τοῦ Κ. Ἰωαννίδου ἐξέδιδε φυλλάδιον ὑπὸ τὸν τίτλον : «*Τὸ ὄνειρον τοῦ πρόσφυγος εἰς τὴν Ἑλλάδα Κεφαλλήνος καὶ παρὰ τῆς Κυβερνήσεώς της περιορισμένου εἰς Ναύπλιον...*»⁴.

Ὅσον ἀφορᾷ εἰς τοὺς ἄλλους συνεργάτας τοῦ Χρυσοβέργη, πολλὰ θὰ ἠδύνατο νὰ ἀποκαλύψῃ λεπτομερεστέρα ἔρευνα εἰς τὰς ἐφημερίδας καὶ τὸ ἄλλο ἔντυπον ἢ χειρόγραφον ὑλικὸν τῆς ἐποχῆς. Ἡ προσωπογραφικὴ ὁμῶς διερεῦνησις θὰ μᾶς ὠδήγῃ μακρὰν τοῦ σκοποῦ τῆς παρούσης μελέτης.

Κατωτέρω ἐκδίδομεν τὸν Ὄργανισμὸν τῆς Ἀδελφότητος τῶν Εὐαγγελιζομένων, τοὺς Ὄρκους τῶν μυουμένων, τὸ Μητρώον καὶ τὸν κρυπτογραφικὸν κώδικα τῆς ὁργανώσεως.

Ὁ κρυπτογραφικὸς κώδιξ παρουσιάζει ἰδιομορφίαν, διαφέρει δὲ ἀπὸ τὰ γνωστὰ κρυπτογραφικὰ συστήματα. Τὰ αὐτὰ γράμματα χρησιμοποιοῦν-

1. Νικ. Σταματιάδου, ἐνθ' ἄνωτ., σ. 271 - 278.

2. Βλ. ἄνωτέρω, σ. 209.

3. Τὸ κείμενον τῆς ἀναφορᾶς ταύτης ἐδημοσιεύθη εἰς τὴν ἐφ. «Αἰών», ἀρ. φ. 984 τῆς 27 Ἰουλίου 1849.

4. Βλ. Δ. Γκίνη - Β. Μέξα, ἐνθ' ἄνωτ., τ. Β', σ. 256, ἀρ. 5086. Σημειωτέον ὅτι ἡ ἀρθρογραφία τῶν Ἀθηναϊκῶν ἐφημερίδων τῆς ἐποχῆς ἡσχολεῖτο συχνότατα μὲ τὸ θέμα τῶν Κεφαλλήνων ἰδίᾳ πρόσφυγων, περὶ τοῦ ὁποίου βλ. καὶ ἐπιστολὴν τοῦ Σταύρου Μεταξᾶ εἰς ἐφ. «Αἰών», ἀρ. φ. 980 τῆς 13 Ἰουλίου 1849.

ται διὰ περισσοτέρας τῆς μιᾶς σημασίας : Οὕτω π.χ. εἰς τὸ Α ἀντιστοιχοῦν αἱ λέξεις ταῦτα, *Μάιος*, εἰς τὸ Μ ἀντιστοιχοῦν τὰ *ἀπανταχοῦ*, τῶν *ἀδελφῶν*, *διπλώματα* κ.ο.κ. Ἡ διάκρισις τῶν διαφόρων σημασιῶν τῶν γραμμάτων γίνεται μόνον διὰ τῆς χρήσεως διαφόρου γραφῆς τούτων (μαῦρα, λευκά, μικροῦ καὶ μεγάλου μεγέθους) ἀπητεῖτο δὲ ἀσφαλῶς ἰδιαιτέρα προσοχὴ καὶ ἐπιμέλεια διὰ τὴν κρυπτογράφησιν καὶ τὴν ἀποκρυπτογράφησιν τῶν κειμένων. Ἡ ἀπόδοσις τοῦ κρυπτογραφικοῦ τούτου κώδικος ἐπεδιώχθη ἐνταῦθα διὰ τῆς ἐναλλαγῆς τῶν τυπογραφικῶν στοιχείων. Πλὴν τῶν γραμμάτων ἡ ὀργάνωσις ἐχρησιμοποίησε καὶ ἑπτὰ σύμβολα (κεφαλὴν, ἡμισέληνον, σπάθην, ἥλιον κ.λπ.), τὰ ὅποια παρέχομεν ἐν πανομοιότηπῳ εἰς τὴν οἰκείαν θέσιν.

Τὸ κείμενον, αὐτόγραφον τοῦ ἱδρυτοῦ τῆς Ἀδελφότητος, ὡς συνάγεται ἀπὸ τὴν σύγκρισιν τῆς γραφῆς του πρὸς τὴν ἰδιόχειρον ἀφιέρωσιν βιβλίου του εἰς τὸν Βάμβαν¹, παρουσιάζει ἐνιαχοῦ ἀσυνταξίας, αἱ ὁποῖαι ἄλλωστε σημειοῦνται καὶ εἰς τὰ βιβλία τοῦ Χρυσοβέργη. Τὴν ὀρθογραφίαν καὶ τὴν στίξιν ἀποκατεστήσαμεν σιωπηρῶς, ἐθεωρήσαμεν δὲ σκόπιμον, νὰ ἀντικαταστήσωμεν τὸν τρόπον ἀριθμήσεως τῶν Ὁρκῶν (Πρῶτος ἀντὶ Ἰος, Δεύτερος ἀντὶ Πος κ.λπ.).

1. Βλ. ἄνωτέρῳ σ. 215, σημ. 4.

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ

[ΟΡΚΟΙ ΤΩΝ ΜΕΛΩΝ ΤΗΣ ΑΔΕΛΦΟΤΗΤΟΣ]

Πρῶτος ὄρκος τοῦ Τάγματος τῶν Ἀθανάτων.

φ. 8α Ὁρκίζομαι εἰς τὴν ἁγίαν αὐτὴν εἰκόνα ὅτι θὰ εἶμαι σύμφωνος εἰς ὅλα μαζί σου· θὰ εἶμαι προθυμότετος τῶν διαταγῶν σου· θὰ ἀκολουθήσω καὶ εἰς τὰ ἀπώτατα μέρη τὴν τύχην σου, ἥτις θὰ εἶναι καὶ τύχη μου καὶ θὰ ὑποφέρω μαζί σου ὅλα τὰ τυχόντα δυστυχήματα καὶ κακοπαθείας, ἕως οὔ εὕρωμεν τὸν ποθοῦμενον σκοπὸν μας, ὅστις εἶναι ἡ ἔντιμος καὶ ἔνδοξος ἀποκατάστασίς μας. Κανὲν συμφέρον δὲν θέλει μὲ ξεχωρίσει ἀπὸ κοντά σου· εἰς ὅλον τὸ διάστημα τῆς ζωῆς μου θέλω εἶμαι πιστὸς σου, ἀδελφὸς ἀδιαχώριστος καὶ ὑπὸ τὰς ἀμέσους διαταγὰς σου. Ἄν ποτὲ ἀθετήσω τὸν ὅρκον μου, ἡ ἁγία αὐτὴ εἰκὼν, ἥτις εἶναι μάρτυς τοῦ συνδέσμου μας καὶ θὰ εἶναι προστάτης παντοτινὸς τῶν ἔργων μας, αὐτὴ νὰ εἶναι ὁ τιμωρὸς καὶ διώκτης μου.

Ὁρκος τοῦ πατρὸς τῆς Ἀδελφότητος.

φ. 8β Ὁρκίζομαι καὶ ἐγὼ ὡσαύτως νὰ τηρήσω ἀπαρασαλεύτως τὸν ἄνω εἰρη- μένον ὅρκον καὶ νὰ προσπαθῶ διὰ τὸ συμφέρον τῶν ἀδελφῶν. | Κανένα συμφέ- ρον δὲν θέλει μὲ ἀποσπᾶσει ἀπ' αὐτούς, τὸ συμφέρον τους θὰ θεωρῶ συμφέρον μου, καὶ ὅλη μου ἡ προσπάθεια θὰ εἶναι διὰ τὴν τιμὴν καὶ δόξαν των. Ἄν ποτὲ καὶ ἐγὼ ἀθετήσω τὸν ὅρκον μου, ἡ ἁγία αὐτὴ καὶ ἱερὰ εἰκὼν νὰ εἶναι ὁ τιμωρὸς μου καὶ ὁ καταδιώκτης μου.

Δεύτερος ὄρκος τοῦ Τάγματος τῶν Ἀθανάτων.

φ. 9α Ὁρκίζομαι εἰς τὴν ἁγίαν αὐτὴν εἰκόνα νὰ εἶμαι ἀχώριστος ἀπὸ κοντά σου, νὰ εἶμαι ἀδελφὸς καὶ σύντροφος μαζί σου, ὅπου καὶ ἂν ἀποφασίσῃς νὰ ἔλθῃς· νὰ θυσιάζω εἰς τὰς προσταγὰς σου καὶ εἰς τὴν ἀπόφασίν σου πᾶν ὅ,τι ἔχω εἰς τὴν ἐξουσίαν μου, χρήματα, ζωὴν, τοὺς συγγενεῖς μου αὐτούς, τὴν γυναῖκα καὶ τὰ τέκνα μου καὶ νὰ μὴν ἐρωτήσω ποτὲ ἢ νὰ ἐναντιωθῶ εἰς καμμίαν διαταγὴν σου, ἡ ὁποία θὰ εἶναι πάντοτε διὰ τὸ καλὸν καὶ τὸ συμφέρον τῆς συντροφιάς μας. Θὰ ὑπερασπίζομαι ὅλους τοὺς ἀδελφοὺς τῆς συντροφιάς μας, ὡς τὸν ἴδιον ἑαυτὸν μου καὶ εἰς κανένα ξένον δὲν θὰ εἰπῶ τὸ μυστικόν μου. Ἐὰν ποτὲ ἤθελα παραβῶ τὸν ὅρκον μου, ἡ ἁγία αὐτὴ εἰκὼν, ἥτις εἶναι μάρ- τυς τῆς ἐνώσεώς μας καὶ θὰ εἶναι προστάτης μας εἰς ὅλα τὰ ἐπιχειρήματά μας, αὐτὴ ἡ ἰδία νὰ εἶναι ὁ κριτὴς, ὅπου θὰ μὲ τιμωρήσῃ διὰ τὴν ἀπιστίαν μου.

Ὁρκος τοῦ πατρὸς τῆς Ἀδελφότητος.

Ὁρκίζομαι καὶ ἐγὼ νὰ φυλάξω ἀπαρασαλεύτως τὸν ἄνω εἰρημένον ὅρ-

κον, καὶ νὰ προσπαθῶ πάντοτε διὰ τὸ καλὸν καὶ τὸ συμφέρον τῆς συντροφιάς, τὸ ὁποῖον θὰ εἶναι καλὸν καὶ συμφέρον τοῦ ἑαυτοῦ μου. Κανένα δὲν θὰ ἀδικήσω, ὥς πρὸς τὴν ἀπόδοσιν τῆς δικαιοσύνης, ἀναλόγως τῆς ἱκανότητος καὶ τῶν δικαιωμάτων του.

Τρίτος ὅρκος τοῦ Τάγματος τῶν Ἀθανάτων.

Ὁρκίζομαι εἰς τὴν ἁγίαν αὐτὴν εἰκόνα νὰ ζήσω καὶ νὰ ἀποθάνω μαζί σου· ὅπου καὶ ἂν ἔλθῃς, ὅ,τι καὶ ἂν κάμῃς νὰ εἶμαι ἀχώριστος ἀπὸ κοντά σου· τὴν ζωὴν σου θὰ τὴν θεωρῶ πλέον ζωὴν μου καὶ κανένα πράγμα δὲν θὰ κάμω χωρὶς νὰ σὲ ἐρωτήσω. Θὰ ἀρνηθῶ τὸν πατέρα μου, τὴν μάνα μου, τὰ ἀδελφία φ. 9β μου, τὴν γυναῖκά μου | ἂν ἔχω, καὶ τὰ παιδιὰ μου αὐτά, καὶ θὰ εἶμαι, ὅσον ν' ἀποθάνω, μαζί σου. Χρήματα, δόξαν, τιμὴν, ὅ,τι ἄλλο συμφέρον καὶ ἂν μὲ προσφέρωσιν, ἐγὼ θὰ εἶμαι πιστὸς καὶ πιστότατος σύντροφος καὶ ἄνθρωπος σου. Τὴν συντροφίαν μου δὲν θέλω τὴν μαρτυρήσει εἰς κανένα. Ἄν ποτὲ ἤθελα παραβῶ τὸν ὅρκον μου, ἡ ἁγία αὕτη καὶ ἱερὰ εἰκόνα νὰ μὲ τιμωρήσῃ μὲ τὸν σκληρότερον θάνατον καὶ δυστυχίαν.

Ὁρκος τοῦ πατρὸς τῆς Ἀδελφότητος.

Ὁρκίζομαι ἐπίσης καὶ ἐγὼ νὰ φυλάξω κατὰ γράμμα ὅσα διαλαμβάνει ὁ ὅρκος σου, καὶ νὰ προσπαθῶ διὰ τὸ συμφέρον σου, τὸ ὁποῖον εἶναι καὶ συμφέρον μου ἐνόσω ζήσω. Θέλω φροντίσει διὰ τὴν ἀποκατάστασίν σου καὶ τὴν τύχην σου καὶ ποτὲ δὲν θὰ φανῶ ἄδικος εἰς τὸ δίκαιόν σου, τὸ ὁποῖον ἀπὸ τὴν ἱκανότητα καὶ τοὺς κόπους σου θέλεις ἀποκτήσει.

Ὁ αὐτὸς ὅρκος εἰς τουρκικὴν γλῶσσαν.

Γεμὶν ἐντερὶμ που εἰκονανὶν οὖστουντὲ γιασαγῆμ βὲ γιουλεῆμ σενινλὰμ φ. 10α παραμπέρ — νέρεη κιτσάμ νὲ κὶ γιαπσάμ σεντὲν | ἄϊριλμαατζαῆμ — τζανηνῆ τζανῆμ κιμπὶ κιορετζεῆμ μπὶρ σέϊ ἐτμιετζεῆμ σενὶ σορματὰν — μπαμπαμτὰν, ἀναμτὰν, καρτασλαρημτὰν, καριμτὰν, βάρσαμ, βὲ τζοτζουνκλαριμτὰν ἄϊρ ὀλατζαῆμ βελακίμ σενιλνὰν περαπέρ γιολουνμοῦμ ὀλατζακτίρ, παρὰ μαζουτὶ ἰχτιπάρ, σοζοῦμ νὲ κὶ μπασκὰ σέϊ βεριλέρσε, μπέν σενὶν ὀλατζαῖμ χαλίζ γιουννὰν ἀρκατὰς ἔ ἄταμὶν ἀρκατασλικιμὶ κιμσεὲ σοῖλεμετζεῖμ ἔρ μπὶρ κιὸν γεμιμτὲν τζικαρσὰν ποδὲ εἰκόνα καζεπιμὶ βερσὶν ἔ ἔν φενὰ μπελαμοῦ.

Πεντὰ γεμὶν ἐτέριμ νὲ κὶ σοῖλετιῦσὰν γεμίντε ἐπισεγε, μπὶρ σέϊ μπρακματὰν γιαπαῖμ ἐῖλιτζὶν ἱτζοῦν τοπου καὶ μπενὶμ ἐῖλικιντὶρ νὲ κατὰρ γιασαρσάμ - γιορουντζεῖμ κισμετὶν ἱτζοῦν, βὲ ἰχτιπαρὶν ἱτζοῦν χακιντὰ, τεκὶ σαβασμακτὰν ὀλμοῦς βὲ κιαμιλικτὰν, χάκ ταραφιντὰν σανὰ χαχταλὲ κιορουνετζεῖμ»¹. |

1. Ὁ ὅρκος οὗτος ἀντιστοιχοῦν μὲ τὸν ἐλληνιστὶ συντεταγμένον «Τρίτον ὅρκον

φ. 10β

Τέταρτος ὄρκος τῆς Ἀδελφότητος.

Ὁρκίζομαι ἐνώπιον τῆς ἁγίας καὶ ἱερᾶς ταύτης εἰκόνης πίστιν, ὑπακοήν καὶ μυστικότητα εἰς ὅσα ἤθελες μὲ πῆς, διὰ τὸ καλὸν τῆς πατρίδος καὶ τὸ καλὸν μου. Νὰ εἶμαι αἰώνια ὁπαδὸς καὶ συνεργάτης τῶν πράξεων, ἐνεργουμένων καὶ ἐνεργηθεισῶν διὰ τὸ μεγαλεῖον τοῦ ἔθνους καὶ τὴν ἔντιμον καὶ ἐνδοξον ἀποκατάστασίν μου· νὰ θυσιάζω πᾶν ὅ,τι ἔχω εἰς τὴν ἐξουσίαν μου διὰ τὴν πρόοδον καὶ ἐπιτυχίαν τοῦ σκοποῦ, ἥτις θὰ εἶναι ἡ ἀπελευθέρωσις τῆς ὅλης Ἑλλάδος, καὶ νὰ μὴ φανῶ ποτὲ διστάζων ἢ σμικρόνων τὸν ζῆλον καὶ τὴν προθυμίαν μου πρὸς τὴν ἐκτέλεσιν. Εἶθε ἡ ἁγία καὶ ἱερὰ αὕτη εἰκών, ἥτις ἴσταται ἐνώπιόν μας καὶ παρίσταται εἰς τὴν ἱερὰν ταύτην μυσταγωγίαν μας, αὕτη ἡ ἰδία νὰ εἶναι εἰς πᾶσαν μικρὰν τε ἢ μεγάλην παράβασιν τοῦ ὅρκου ὁ τιμωρὸς καὶ ὁ διώκτης μου. |

φ. 11α

Ὁρκος τοῦ Ἱεροῦ Δικαστοῦ.

Ὁρκίζομαι μετὰ φόβον Θεοῦ καὶ πίστεως εἰς τὴν ἁγίαν καὶ ἱερὰν ταύτην εἰκόνα νὰ εἶμαι αὐστηρὸς ἐκτελεστής τοῦ χρέους μου, νὰ βουλεύωμαι μὲ τὴν καρδίαν μου ὑπὲρ τῶν συμφερόντων τῆς Ἀδελφότητος, νὰ μὴν δώσω ἐναντίαν γνώμην, ἄνευ λόγου, εἰς τὰς προτεινόμενας ἀνάγκας τοῦ συστήματος, νὰ μὴν ἀποφασίσω ποτὲ ὑπὲρ ἢ κατὰ χαριζόμενος εἰς τι ἴδιον συμφέρον καὶ νὰ εἶμαι ὅλος ψυχῇ καὶ σώματι ἀφιερωμένος εἰς τὴν ὑψ(ηλὴν) ἐκτέλεσιν τῆς ἱερᾶς ὑπηρεσίας μου.

Ὁρκος τοῦ Ἱεραποστόλου (ἢ Ἐξάρχου).

Ὁρκίζομαι μετὰ φόβον Θεοῦ καὶ πίστεως εἰς τὴν ἁγίαν καὶ ἱερὰν ταύτην εἰκόνα, ὅτι θέλει φυλάξω, ὥς κόρην ὀφθαλμοῦ, τὴν ἐντολήν ἥτις κατὰ καιρὸν θέλει μὲ δίδεται ἐξ ὀνόματος τοῦ συστήματος· θέλω διαβιβάσει αὐτὴν ἱερὰν καὶ ἀπαρამείωτον, εἰς ὃν ἤθελον προσταχθῇ· θέλω τὴν θεωρεῖ ἀνωτέραν

τοῦ Τάγματος τῶν Ἀθανάτων» καὶ τὸν ἐν συνεχείᾳ «Ὁρκον τοῦ πατρὸς τῆς Ἀδελφότητος» ἔχει ὡς ἐξῆς εἰς τὴν σημερινὴν τουρκικὴν κατ' ἀποκατάστασιν τῆς τουρκομαθοῦς φιλολόγου κυρίας Πηνελόπης Στάθη, τὴν ὁποίαν καὶ ἐντεῖθεν εὐχαριστῶ:

Yemin ederim bu ikonanın üstünde yazıyayım ve güleyim seninle beraber. Ne-reye gitsem, ne ki yapсам senden ayrılmiyacağım. Canımı canım gibi koruyacağım. Bir şey etmiyeyim seni kormadan. Babumdan, anamdan, kardeşlerimden, karımdan varsa, ve çocuklarımdan ayrı olacağım, velâkin seninle beraber yolum olacaktır. Para, muzu (?) ihtibar, sözüüm ne ki başka şey verirlerse, ben senin olacağım halis yunan arkadaş ve adamın. Arkadaşlığımı kimseye söylemiyeyim. Eğer bir gün yeminimden çıkarsam bu ikona kazebimi versin ve en fena belâmi.

Bende yemin ederim ne ki söylediysem yeminde hepsini bir şey bırakmadan yapayım. Savaşayım iyiliğin için, topu benim iyiliğimdır, ne kadar yaşarsam. Görüm-cüyüm kismetin için, ve ihtibarın için hakkında tek savaşmaktan ölmüs ve kıamilikten Hak tarafından sana hahtale (?) görüneceyim.

παντὸς βασάνου καὶ τῆς ζωῆς μου αὐτῆς καὶ δὲν θέλει μ' ἀναγκάσει οὔτε |
φ. 11β φόβος οὔτε συμφέρον κανὲν νὰ ἐκαστομήσω μυστήριον.

“Ορκος τοῦ ἐκτελεστοῦ τῆς ἀποφάσεως.

“Ορκίζομαι εἰς τὴν ἁγίαν καὶ ἱερὰν ταύτην εἰκόνα ὅτι θέλω ἐκτελέσει μὲ ἀπορίαν καὶ ἀφιλανθρωπίαν πᾶν ὅ,τι ἤθελα διαταχθῇ ἐξ ὀνόματος τῆς Ἀδελφότητος. Δὲν θέλω κάμει καμμίαν παρατήρησιν δικαίαν ἢ ἄδικον εἰμὴ, τυφλοῖς ὄμμασι λαμβάνων τὴν μυστηριώδη διαταγὴν τοῦ συστήματος, θέλω φροντίσει διὰ τὴν αὐστηράν της ἐκτέλεσιν. Κανεῖς φόβος, κανὲν συμφέρον δὲν ἤθελον μ' ἀποσπάσει ἀπὸ τὴν καρδίαν μου τὸ μυστικόν μου.

“Ορκος τῆς Ἐπιτροπῆς τοῦ Ταμείου.

“Ορκίζομαι ἐπὶ τῆς ἱερᾶς καὶ ἁγίας εἰκόνης ταύτης τὴν παρακαταθήκην, ἣν ἡ Ἀδελφότης μ' ἐμπιστεύεται, διορίσασά με μέλος τῆς ἐπιτροπῆς τοῦ Ταμείου της, νὰ τὴν φυλάττω ὡς κόρην ὀφθαλμοῦ καὶ προκειμένης ἀνάγκης νὰ προτιμήσω τὴν φύλαξίν της καὶ ἀπ' αὐτὴν τὴν ζωὴν μου. “Ορκίζομαι προσέ-
φ. 12α τι νὰ | μὴ συγχωρήσω εἰς οὐδέναν νὰ κάμῃ χρῆσιν τῶν χρημάτων τῆς παρακαταθήκης ταύτης ἄνευ δικαιολογημένης αἰτίας καὶ σύμφωνα μὲ τὰ κανονισθέντα ἢ κανονισθησόμενα ὑπὸ τοῦ συστήματος. Ἐν περιπτώσει δὲ καθ' ἣν ἤθελα παραβῶ τὸν ὅρκον μου, ἢ θεία ἀντίληψις, τὴν ὁποίαν ἐπικαλούμεθα σήμερον ἁλάνθαστον μάρτυρα τοῦ τελουμένου φρικτοῦ ὅρκου καὶ ἥτις εἶναι ὁ ὑπερασπιστὴς καὶ ἀνώτερος ἔφορος τοῦ συστήματος ἡμῶν τῶν ὑπὲρ τῆς πατρίδος Εὐαγγελιζομένων, ἀφοῦ μὲ τιμωρήσῃ σκληρότατα, ὡς τὸν Κάϊν, καὶ ἐπὶ γενεᾷς γενεῶν μου, νὰ μὲ τιμωρήσῃ κατὰ τοὺς νόμους του καὶ τὸ σύστημα αὐτὸ ὡς ἱερόσυλον καὶ προδότην του καὶ νὰ γραφῇ τὸ ὄνομά μου καὶ τῆς γενεᾷς μου εἰς τὴν πλάκα τῆς κολάσεώς του πρὸς ἀνεξάλειπτον μῖσος καὶ αἰωνίαν καταδίκην μου*.

φ. 28α

ΟΡΓΑΝΙΣΜΟΣ

Ἐν ὀνόματι τῆς Ἀγίας Τριάδος

Ἀρθρ. 1. Ὑπὸ τὸ ὄνομα Εὐαγγελιζομένων (Evangelismes) συσταίνεται Ἀδελφότης, ἥτις σκοπὸν ἔθετο τὴν νομιμοποίησιν τῶν φυσικῶν δικαιωμάτων τῆς ἀνθρωπότητος.

Ἀρθρ. 2. Οἱ ἀδελφοὶ οὗτοι Εὐαγγελιζόμενοι, ξένοι ἀπὸ γονεῖς ἢ ἀπὸ φίλους καὶ συγγενεῖς, αὐταπάρονητοι καὶ αὐτοῦ τοῦ ἰδίου ἑαυτοῦ των, ὅπου καὶ ἂν εὗρεθῶσι κύριος σκοπὸς των θέλει εἶσθαι ἡ ὠφέλεια τῆς ἀνθρωπότητος.

* Τὰ φύλλα τοῦ χειρογράφου 12β - 27β εἶναι ἄγραφα.

*Αρθρ. 3. Οἱ ἀδελφοὶ οὗτοι Εὐαγγελιζόμενοι θέλουν ἔχει ἰδίαν γλῶσσαν.

*Αρθρ. 4. Οἱ ἀδελφοὶ οὗτοι Εὐαγγελιζόμενοι θέλουν φέρεи σημεῖον ἀναγνωρίσεως ἐπὶ ξύλου ἀναγλύφου.

*Αρθρ. 5. Ἐκαστος ἀδελφὸς εἰσαγόμενος δι' ὄρκου εἰς τὴν Ἀδελφότητα ταύτην θέλει ἐφοδιάζεται ἀμέσως καὶ μὲ δίπλωμα τῆς γλώσσης των.

*Αρθρ. 6. Ἐκαστος ἀδελφὸς εἰσαγόμενος εἰς τὴν Ἀδελφότητα ταύτην φ. 28β ὑποχρεεῖται (sic) νὰ καταθέτῃ ἐπὶ ἀποδείξει τῆς γλώσσης των κατὰ τριμηνίαν τὸ δέκατον τοῦ κέρδους του εἰς τὸ διορισθησόμενον ταμεῖον.

*Αρθρ. 7. Ἡ Ἀδελφότης αὕτη τῶν Εὐαγγελιζομένων ἔχει πατέρα.

*Αρθρ. 8. Ἡ Ἀδελφότης αὕτη τῶν Εὐαγγελιζομένων ἔχει τρεῖς τάξεις, αἵτινες προχωροῦν εἰς τὰ καθήκοντα.

*Αρθρ. 9. Ἡ Ἀδελφότης αὕτη τῶν Εὐαγγελιζομένων ἔχει ἱερὸν δικαστήριον.

*Αρθρ. 10. Ἡ Ἀδελφότης αὕτη τῶν Εὐαγγελιζομένων ἔχει ἐκτελεστὴν τῆς ἀποφάσεως.

*Αρθρ. 11. Ἡ Ἀδελφότης αὕτη τῶν Εὐαγγελιζομένων ἔχει ἐπιτροπὴν τοῦ ταμεῖου.

*Αρθρ. 12. Ἐκαστος τῶν ἀδελφῶν Εὐαγγελιζομένων, δυνάμενος νὰ ἐξασκῇται εἰς τὰ ὅπλα, ὑποχρεεῖται νὰ ἔχῃ διὰ παντὸς ἓν ὅπλον (οἷον δόναται), μίαν πιστόλαν καὶ ἓν ξίφος ἢ μάχαιραν.

*Αρθρ. 13. Ἐκαστος τῶν ἀδελφῶν Εὐαγγελιζομένων ὑποχρεεῖται ἐπὶ ποιῇ αὐστηροτάτῃ ἅμα προσταχθῇ ἐν ὀνόματι τῆς Ἀδελφότητος, νὰ τρέξῃ ὅπου ἡ χρεῖα τὸ καλέσῃ.

*Αρθρ. 14. Ἐκαστος τῶν ἀδελφῶν Εὐαγγελιζομένων ὀφείλει νὰ περιφ. 29α ποιῇται τὸν ἀναγνωριζόμενον ἀδελφὸν | ὡς ἴδιον ἑαυτόν.

*Αρθρ. 15. Ἐκαστος τῶν ἀδελφῶν Εὐαγγελιζομένων δύναται νὰ ζητήσῃ λόγον εἰς πάντα καιρὸν παρὰ τοῦ ἀντιπροσωπεύοντος τὸ σύστημα περὶ τῶν ἐσόδων καὶ ἐξόδων τῆς Ἀδελφότητος.

*Αρθρ. 16. Οὐδεμία παράβασις καὶ παρακοή συγχωροῦνται εἰς τοὺς ἀδελφοὺς τούτους ἐξ ὀνόματος τῆς Ἀδελφότητος.

*Αρθρ. 17. Τὸ ταμεῖον τῆς Ἀδελφότητος τῶν Εὐαγγελιζομένων θέλει εἶσθαι ὅπου καὶ ὁ πατὴρ τῆς Ἀδελφότητος.

*Αρθρ. 18. Ὅπου εὐρίσκονται τριάκοντα ἀδελφοὶ Εὐαγγελιζόμενοι θέλει διορίζεσθαι καὶ ἐκεῖ ταμεῖον.

*Αρθρ. 19. Εἰς τὸ κεντρικὸν ταμεῖον τῆς Ἀδελφότητος τῶν Εὐαγγελιζομένων δὲν θέλουν κρατεῖσθαι πλείότεραι τῶν χιλίων δραχμῶν.

*Αρθρ. 20. Εἰς τὰ ἰδιαίτερα ταμεῖα τῆς Ἀδελφότητος τῶν Εὐαγγελιζομένων δὲν θέλουν κρατεῖσθαι πλείότεραι δραχμαὶ τῶν 100 ἑκατόν.

*Αρθρ. 21. Ὅλα τὰ χρήματα πανταχόθεν θέλουν ἀποστέλλεσθαι εἰς τὸ κεντρικὸν ταμεῖον τῆς Ἀδελφότητος τῶν Εὐαγγελιζομένων.

φ. 29β Ἀρθρ. 22. Τὸ κεντρικὸν ταμεῖον τῆς Ἀδελφότητος τῶν Εὐαγγελιζο-
μένων, συμμορφούμενον μὲ τὸ | ἄρθρ. 19 τοῦ Ὁργανισμοῦ, θέλει ἀσφαλίζει
τὰ χρήματα τῆς Ἀδελφότητος τῶν Εὐαγγελιζομένων εἰς Τράπεζαν ἀσφαλι-
στικὴν, μὲ ἔγγραφον ἐπ' ὀνόματι «Ναοῦ τοῦ Εὐαγγελισμοῦ» ἢ τῆς ἀσφαλι-
στικῆς ἄλλα καταστήματα, πάντοτε μὲ τόκον μέτριον διὰ νὰ μὴν ὑπόκεινται
εἰς ὑποχρεώσεις.

Ἀρθρ. 23. Ὅστις τῶν ἀδελφῶν Εὐαγγελιζομένων ἰδῇ ἀδελφόν του Εὐαγ-
γελιζόμενον πάσχοντα οἰωσδήποτε καὶ δὲν δύναται, ὑστερούμενος καὶ οὗτος,
νὰ τῷ δώσῃ τὴν ἀνήκουσαν προστασίαν καὶ βοήθειαν, ὑποχρεεῖται νὰ κάμῃ
τελευταῖον καὶ τὸν ψωμοζήτην (ζήτησαν) διὰ νὰ τὸν συνδράμῃ.

Ἀρθρ. 24. Ὅστις τῶν ἀδελφῶν Εὐαγγελιζομένων ἔχει ἐπάγγελμα ἱα-
τροῦ, ὅπου καὶ ἂν ᾖ, κατὰ τὰ ἄρθρ. 1 καὶ 2 θέλει ἐπισκέπτεσθαι καὶ θεραπεύει
ἀμισθὶ ὅλους τοὺς νοσοῦντας, πένητας καὶ ἀποδεδειγμένως ἐνδεεῖς.

Ἀρθρ. 25. Ὅστις τῶν ἀδελφῶν Εὐαγγελιζομένων ἔχει ἐπάγγελμα δι-
κηγόρου, ὅπου καὶ ἂν ᾖ, κατὰ τὰ ἄρθρ. 1 καὶ 2 θέλει ὑπερασπίζεσθαι καὶ οὗτος
ἀμισθὶ ὅλους τοὺς πένητας καὶ ἀποδεδειγμένως ἐνδεεῖς.

φ. 30α Ἀρθρ. 26. Ἐκαστος τέλος τῶν ἀδελφῶν Εὐαγγελιζομένων | ὀφείλει
λόγῳ καὶ ἔργῳ νὰ ὑπερασπίζῃ τὴν πάσχουσαν ἀνθρωπότητα.

Ἀρθρ. 27. Οἱ ἀδελφοὶ Εὐαγγελιζόμενοι ἔχουν καὶ ἀκολούθους.

Ἀρθρ. 28. Οἱ ἀκόλουθοι τῶν ἀδελφῶν Εὐαγγελιζομένων διακρίνονται
ἐκ τινος ἐντύπου εἰκονογραφίας.

Ἀρθρ. 29. Οἱ ἀκόλουθοι τῶν ἀδελφῶν Εὐαγγελιζομένων διαιροῦνται
εἰς δύο τάξεις καὶ ἐκάστη τάξις διακρίνεται ἀπὸ τὸ ἀνὰ χεῖράς της διακριτι-
κὸν ἔντυπον σημεῖον.

Ἀρθρ. 30. Οἱ ἀκόλουθοι τῶν Εὐαγγελιζομένων οἱ ἔχοντες ἐπὶ τοῦ ἐν-
τύπου τὸ σημεῖον (ὁ Ἡρακλῆς) εἶναι ἐκ τῆς στρατιωτικῆς τάξεως.

Ἀρθρ. 31. Οἱ ἀκόλουθοι τῶν Εὐαγγελιζομένων οἱ ἔχοντες ἐπὶ τοῦ ἐν-
τύπου τὸ σημεῖον (δύο Χαρίτων δεικνυόντων τὴν συνδρομὴν) εἶναι ἐκ τῆς
τάξεως τῶν χρηματικῶς συντρεχόντων.

Ἀρθρ. 32. Ἐπὶ τῶν ἐντύπων φερόντων τὸ σημεῖον τῶν δύο Χαρίτων
θέλει σημειώνεσθαι καὶ τὸ προσφερθησόμενον ποσὸν διὰ τῶν χαρακτήρων τῆς
γλώσσης τῶν ἀδελφῶν Εὐαγγελιζομένων.

Ἀρθρ. 33. Ὅσοι τῶν χρηματικῶς συντρεχόντων τὸ σύστημα προσφέ-
ρῳσι μέχρι τῶν χιλίων, 1000 δραχ., θέλουν λαμβάνει τὸ δίπλωμα Εὐεργέτης. |

φ. 30β Ἀρθρ. 34. Ὅσοι ὑπηρετήσουν τὸ σύστημα εἰς μυστηριώδεις ἀνάγκας
του θέλουν ὡσαύτως λαμβάνει τὸ δίπλωμα Εὐεργέτης.

Ἀρθρ. 35. Τὰ ὀνόματα τῶν Εὐεργετῶν θέλουν χαραχθῇ μετὰ τὴν ἀπο-
κατάστασιν τοῦ συστήματος ἐπὶ μαρμαρίνης στήλης διὰ χρυσοῦν χαρα-
κτῆρων.

Ἀρθρ. 36. Ἐάν τις τῶν ἀδελφῶν Εὐαγγελιζομένων ἀποβιώσῃ καὶ ἔχη

γυναῖκα καὶ αὕτη τηρήσῃ τὴν χηρείαν της, θέλει βοηθεῖται ἐκ τοῦ ταμείου τῆς Ἀδελφότητος.

Ἀρθρ. 37. Ἐάν τις τῶν ἀδελφῶν Εὐαγγελιζομένων ἀποβιώσῃ καὶ ἔχῃ γυναῖκα καὶ τέκνα, καὶ αὕτη δὲν τηρήσῃ τὴν χηρείαν της θέλει βοηθεῖσθαι μόνον τὰ τέκνα του.

Ἀρθρ. 38. Ὅσοι τῶν ἀδελφῶν Εὐαγγελιζομένων ἀποβιώσουν ἐργαζόμενοι ὑπηρεσίαν τινὰ τοῦ συστήματος, θέλει τὸ σύστημα τοὺς ἀνεγείρει μνημεῖον εἰς μνημόσυνον.

Ἀρθρ. 39. Ἐν περιπτώσει ἀποβιώσεως ἢ ἐκτάκτου τινὸς θανάτου τοῦ πατρὸς τῆς Ἀδελφότητος, θέλει τὸ ἱερὸν δικαστήριον λαμβάνει τὴν διεύθυνσιν τοῦ συστήματος, μέχρις οὗ τὸ σύστημα ἐκλέξῃ τὸν διάδοχόν του. |

φ. 31α Ἀρθρ. 40. Εἰς πᾶσαν πόλιν ἢ ἐπαρχίαν ὅπου εὐρίσκονται τριάκοντα ἀδελφοὶ Εὐαγγελιζόμενοι, θέλουν ἐκλέγει ἕναν ἀντιπρόσωπόν των καὶ οὗτος θέλει στέλνεσθαι εἰς τὴν καθέδραν τοῦ συστήματος, διὰ νὰ χρησιμεύῃ εἰς τὴν ἐκλογὴν τοῦ διαδόχου τοῦ πατρὸς τῆς ἀδελφότητος.

Ἀρθρ. 41. Ὁ παρὼν ὀργανισμός, ἀφοῦ ἀναγνωσθῇ μετὰ τὸν ὄρκον εἰς τὸν εἰσαχθέντα ἀδελφὸν Εὐαγγελιζόμενον εὐκρινῶς, θέλει προσυπογράφεσθαι παρ' αὐτοῦ. Ἐν περιπτώσει δὲ μὴ γνωρίζοντος γράμματα θέλει κατ' αἴτησίν του ὑπογράφεσθαι παρ' ἄλλου τινὸς ἀδελφοῦ, ὃ δὲ θέλει κάμει μνείαν μὲ τρία σημεῖα τοῦ Σταυροῦ.

Ἐγένετο ἐν Ἀθήναις τὴν 28 Νοεμβρίου 1849

Ἀριστείδης Χρυσοβέργης
Κωνστ. Ἀναγνωσταρᾶς
Σπῦρος Νέτζος

Ἀ. Μήλιος
Γεώργιος Ἀγραφιώτης
Χατζηχρήστος
Νικόλας Σάββας

Ἰωάννης Δρίτσας
Χριστόφορος Ἀποστόλου
Ἀθανάσιος Γκίμου
Νικόλαος Γιορλάνος

Ἰ. Τόλιας Λάζος
φ. 31β Κ. Ι. Καλογερόπουλος
Κωνσταντῖνος Ραζῆς.

Ἀθανάσιος Σταύρου, διὰ τὸν ἀγράμ-
ματον Σπῦρον Νικολάου.
Κωνσταντῖνος Ραδινὸς

Ἰωάννης Κίτσος

Ἀδὰμ Ἐλευθερίου
Δρόσος Π. Σεϊτάνης
Χρῦσανθος Ἀργύφεος
Μαργαρίτης Ἀλεξανδρίδης
Κωνσταντῖνος Ἰοβάνογλους (;)

Νεόφυτος Βάμβας
Ἀ. Ἀ. Κουμουνδοῦρος

Ἰωάννης Γεωργίου
Γ. Γληγοράκος

Ν. Νάκης
Γ. Πρινάρης

Ἰπποκράτης Λυκοῦργος |
Εὐνομος Ἰατροῖδης

Κωνσταντῖνος Καλλιγᾶς
Γ. Κομνηνὸς

Δημήτριος Τανταλίδης
Λ. Ταμπούρατζης

Ἀγαθάγγελος Τριανταφύλλου

Ἀθανάσιος Χ. Καλπακίδης
Γεώργιος Ἰωάννου Μεταξᾶς

Κωνσταντῖνος Μανοῦσος*

φ. 35α

Π α ρ ᾶ ρ τ η μ α

Θεωροῦντες δύσκολον τὴν ἐφαρμογὴν τοῦ ἄρθρ. 6 ἐκ τοῦ Ὁργανισμοῦ τῆς Ἀδελφότητος τῶν Εὐαγγελιζομένων πραγματευομένου περὶ δεκατίσεως, θεωροῦντες ἐπίσης ἀναγκαίαν τὴν προσθήκην νέου ἄρθρου εἰς τὸν Ὁργανισμόν περὶ ἱεραποστόλων (ἢ ἐξάρχων) καὶ ἐν ταύτῃ τὴν τροποποίησιν τοῦ ἄρθρ. 8 ἐκ τοῦ ἰδίου Ὁργανισμοῦ, πραγματευομένου περὶ τάξεων, ἀκούσαντες καὶ τὴν γνώμην πολλῶν ἀδελφῶν ἐπὶ τοῦ ἀντικειμένου τούτου, καὶ σκεφθέντες οὐσιωδῶς, ἐνεκρίθη νὰ συνταχθοῦν οἱ ἀκόλουθοι Νόμοι καὶ νὰ τεθοῦν εἰς τὴν κατακύρωσιν τῶν ὑπαρχόντων καὶ ὑπαρξομένων ἀδελφῶν.

Νόμος πρῶτος

Καταργεῖται ὁλόκληρον τὸ ἄρθρ. 6 ἐκ τοῦ Ὁργανισμοῦ καὶ προστίθενται αἱ ἐξῆς θεσπίσεις:

Αον. Οἱ προσληφθέντες ἀδελφοὶ Εὐαγγελιζόμενοι καὶ προσληφθησόμενοι θέλουν διαιρεῖσθαι εἰς ἑπτὰ τάξεις, κρινομένη ἐκάστη τάξις ἀπὸ τὰ χρηματικά μέσα, τὰ ὁποῖα αὕτη δύναται νὰ ἔχῃ.

Βον. Αἱ ἀπὸ τὸν ἀριθμὸν 1 μέχρι τοῦ ἀριθ. 7 κατὰ βαθμὸν προχωροῦσαι τάξεις κανονίζονται ὡς ἔπεται:

Ἡ 1η τάξις, ἢ καὶ τελευταία κατὰ βαθμὸν,	μηνιαίαν καταβολὴν δρ.	2
Ἡ 2α τάξις, ἢ καὶ προτελευταία κατὰ βαθμὸν,	μηνιαίαν καταβολὴν δρ.	4
Ἡ 3η τάξις — — — — —	μηνιαίαν καταβολὴν δρ.	5
Ἡ 4η τάξις — — — — —	μηνιαίαν καταβολὴν δρ.	10
Ἡ 5η τάξις — — — — —	μηνιαίαν καταβολὴν δρ.	15
Ἡ 6η τάξις — — — — —	μηνιαίαν καταβολὴν δρ.	20
Ἡ 7η τάξις — — — — —	μηνιαίαν καταβολὴν δρ.	30

Γον. Αἱ καταβολαὶ αὗται θέλουν πληρῶνεσθαι κατὰ τριμηνίαν ἐπὶ ἀποδείξει τῆς γλώσσης τῶν ἀδελφῶν Εὐαγγελιζομένων.

Δον. Κατάλογος τῶν τάξεων θέλει ὑπάρχει εἰς τὸ βιβλίον τοῦ Ταμείου.

Νόμος δεύτερος

Προστίθεται εἰς τὸν Ὁργανισμόν καὶ τὸ περὶ ἱεραποστόλων (ἢ ἐξάρχων) ἄρθρον, ὅμοιον μὲ ἐκεῖνα τοῦ τε Ἱεροῦ Δικαστηρίου καὶ τῶν ἐκτελεστῶν τῆς ἀποφάσεως.

Νόμος τρίτος

Τροποποιεῖται τὸ ἄρθρ. 8 ἐκ τοῦ Ὁργανισμοῦ καὶ μνημονεύονται ἀντὶ

* Τὰ φύλλα τοῦ χειρογράφου 32α - 34β εἶναι ἄγραφα.

τῶν τριῶν τάξεων, τάξεις τέσσαρες καὶ προχωροῦσιν εἰς τὰ καθήκοντα.
Ἐγένετο ἐν Ἀθήναις τὴν 3 Σεπτεμβρίου 1850

Ἀριστείδης Χρυσοβέργης

Γεώργιος Ἰωάννου Μεταξᾶς
Κωνσταντῖνος Ν. Μανοῦσος
Γ. Πρινάρης
Ν. Κ.
Ἰπποκράτης Λυκοῦργος

Γ. Γρηγοράκος
Ἰωάννης Γεωργίου
Ἀθανάσιος Χ. Καλπακίδης
Εἰδνομος Ἰατρίδης
Ν. Νάκης

Συνέχεια Παραρτήματος

Θεωροῦντες τὴν σύστασιν Ἀθανάτου Τάγματος ἐκ τῶν ἀδελφῶν Εὐαγγελιζομένων ὡς ἀναγκαιοτάτην, θεωροῦντες καὶ τὴν μισθοδότησιν τῶν ὑπηρετούντων ἰδίως τὸ σύστημα ὡσαύτως, λαβόντες δὲ καὶ τὴν γνώμην πολλῶν ἀδελφῶν καὶ σκεφθέντες οὐσιωδῶς ἐπὶ τῶν περὶ οὗ ὁ λόγος ἀντικειμένων, ἐνεκρίναμεν νὰ συνταχθῶσιν οἱ ἑξῆς νόμοι, ἀκολουθήσει τῶν πρώτων, καὶ νὰ τεθῶσιν εἰς τὴν κατακύρωσιν τῶν ὑπαρχόντων ἀδελφῶν καὶ ὑπαρξομένων.

Νόμος τρίτος.

Εἰς τὴν Ἀδελφότητα τῶν Εὐαγγελιζομένων καθιεροῦται Τάγμα στρατιωτ(ικόν) ὑπὸ τὸ ὄνομα Ἀθανάτου, ἐν ᾧ θέλουν εἰσερχεσθαι ὅσοι τῶν ἀδελφῶν προσυπογράψουν τὸ νεκρικόν τους φέρετρον καὶ οἵτινες θέλουν ἔχει τὰς ἑξῆς ὑποχρεώσεις καὶ δικαιώματα:

Αον. Οἱ ἀνήκοντες εἰς τὸ τάγμα τοῦτο ἀδελφοὶ θέλουν ὑφώσει πρώτοι τὴν σημαίαν καὶ θέλουν ριφθῇ πρώτοι κατὰ τῶν ἐχθρῶν, ἔχοντες παντοῦ καὶ πάντοτε τὸ σύνθημά των «Ἐλευθερία ἢ θάνατος».

Βον. Οἱ ἀνήκοντες εἰς τὸ τάγμα τοῦτο ἀδελφοὶ θέλουν διακρίνεσθαι ἐκ τινος μεταλλικοῦ δακτυλιδίου ἐπισημαίνοντος τὸν θάνατον.

Γον. Οἱ ἀνήκοντες εἰς τὸ τάγμα τοῦτο ἀδελφοὶ θέλουν διαιρεῖσθαι εἰς φ. 35β τρεῖς τάξεις οἷον: εἰκοσιπεντάρχους, πεντηκοντάρχους καὶ ἑκατοντάρχους.

Δον. Οἱ ἀνήκοντες εἰς τὸ τάγμα τοῦτο ἀδελφοὶ θέλουν φέρει ἐν τοῖς κοινοῖς σώμασιν οἱ μὲν ἑκατόνταρχοι βαθμὸν χιλιάρχου, οἱ δὲ πεντηκόνταρχοι πεντακοσιάρχου καὶ οἱ εἰκοσιπένταρχοι ἑκατοντάρχου.

Εον καὶ τελευταῖον. Οἱ ἀνήκοντες εἰς τὸ τάγμα τοῦτο ἀδελφοί, ὅσοι μὴ προσδραμόντες ἐν καιρῷ ἐν ταῖς αὐτῶν τάξεσι, θέλουν θεωρεῖσθαι ὑπὸ τοῦ συστήματος ὡς παραβάται καὶ κατάδικοι καὶ θέλουν κατακρίνεσθαι παρὰ πάντων ὡς προδότες, μέχρις οὗ δι' ἥρωικῆς τινος πράξεως ἀποπλύνουσι τὸν ῥύπον τῆς τοιαύτης ἀνομίας των.

Νόμος τέταρτος

Οἱ ὑπηρετοῦντες ἐκ τῶν ἀδελφῶν Εὐαγγελιζομένων ἰδίως τὸ σύστημα

θέλουν μισθοδοτεῖσθαι ἀναλόγως τῆς αὐτῶν τάξεως καὶ τῆς ὑπηρεσίας των ὑπὸ τοῦ ταμείου τῆς Ἀδελφότητος.

Νόμος πέμπτος

Αἱ ὀπισθεν τῶν δύο Πρώτου καὶ Δευτέρου νόμων ὑπάρχουσαι ἑνδεκα ὑπογραφαὶ θέλουν μεταφερθῇ ἐνταῦθα δι' ἀντιγραφῆς.

Ἐν Ἀθήναις τῇ 15 Φεβρουαρίου 1851

*Ἀριστείδης Χρυσοβέργης
Γεώργιος Ἰωάννου Μεταξᾶς
Γ. Γρηγοράκος
Κωνσταντῖνος Μ. Μανοῦσος
Γεώργιος Πρινάρης
Ν. Κ.
Ἰπποκράτης Λυκοῦργος
Ν. Νάκης
Ἰωάννης Γεωργίου
Ἀθανάσιος Χ. Καπακίδης
Εὐνομος Ἰατρίδης*

Αριθ.	Όνομα καὶ ἐπάγγελμα	Πατρίς	Κατάταξις	Τάξις	Σημειώσεις
1	Ἀριστείδης Χρυσοβέργης	Μεσημβρία Θράκης	20 Ἰουλίον 1849	I	*Απὸ τὴν 20 Ἰουλίον 1849 παύθη τῆς ἀδελφότητος.
2	Κωνστ. Ἀναγνωσταῶς	Σπάρτη	20 Ἰουλίον 1849	I	
3	Ἰωάννης Γεωργίου	Σαμοκόβι Θράκης	24 Ἰουλίον 1849	I	
4	Σπύρος Νέτσος	Χιμᾶρα Ἡπείρου	25 Ἰουλίον 1849	II	
5	Σάββας Νικολάου	Καϊσάρεια Ἀσίας	25 Ἰουλίον 1849	II	
6	Νικόλαος Δρόσος	Ζάκυνθος	28 Ἰουλίον 1849	III	
7	Δημήτριος Παρασκευᾶς	Χιλὴ Βιθυνίας	29 Ἰουλίον 1849	III	
8	Ἀθανάσιος Μήλιος	Χιμᾶρα Ἡπείρου	2 Ἀγούστου 1849	II	
9	Θεοδόσης Χρήστου	Ἡπείρος	2 Ἀγούστου 1849	III	
10	Μανόλης Ἀθανασίου	Βουλγαρία	2 Ἀγούστου 1849	II	
11	Κώστας Πέτρου	Σερβία	2 Ἀγούστου 1849	III	
12	Δημήτριος Ἰωάννου	Ἡπείρος	2 Ἀγούστου 1849	III	
13	Κωνσταντ. Ραζῆς	Σηλυβρία Θράκης	6 Ὀκτωβρίου 1849	I	Τὴν 6 Νοεμβρίου 1850 ἀπεβίωσεν.
14	Ἀθανάσιος Γκίμου	Μπλάτσι Μακεδονίας	6 Ὀκτωβρίου 1849	I	
15	Γεώργ. Κ. Ἀγραφιώτης	Ἀγραφα	3 Νοεμβρίου 1849	II	
16	Ἰωάννης Γραμμενίδης (Σδρούλογλους)	Ἀδριανούπολις	5 Νοεμβρίου 1849	II	
17	Κωνσταντ. Καλογερόπουλος	Τρίπολις	15 Νοεμβρίου 1849	II	
18	Ἀθανάσιος Σταύρου	Ἀδριανούπολις Θράκης	20 Νοεμβρίου 1849	II	
19	Νικόλαος Γιορλάνος	Ζάκυνθος	6 Δεκεμβρίου 1849	I	
20	Ἰωάννης Τόλιας Λάζος	Ὀλυμπός	20 Δεκεμβρίου 1849	I	
21	Χατζηχρήστος Τζόρμαπατζό- γλους	Φιλιππούπολις Θράκης	29 Ἰανουαρίου 1850	II	
22	Σπύρος Νικολάου	Ἀργυρόκαστρον Ἡπείρου	10 Φεβρουαρίου 1850	II	

Ἀριθ.	Ὄνομα καὶ ἐπάγγελμα	Πατρίς	Κατάταξις	Τάξις	Σημειώσεις
23	Κωνσταντ. Ραδινός	Τρίκαλα Θεσσαλίας	12 Φεβρουαρίου 1850	I	
24	Ἰωάννης Κίτσος	Ἀσπροπόταμος Θεσσαλίας	12 Μαρτίου 1850	I	
25	Ἰωάννης Δολτσάς	Πέτσαι	19 Μαρτίου 1850	I	
26	Ἀδὰμ Ἑλευθερίου	Μεσημβρία Θράκης	4 Ἀπριλίου 1850	II	
27	Χριστόφορος Ἀποστόλου	Μεσημβρία Θράκης	4 Ἀπριλίου 1850	II	
28	Δρόσος Π. Σειτάνης	Γαλαξείδιον	8 Ἀπριλίου 1850	II	
29	Χρῆσανθος Ἀργέφρος	Θεσσαλία	10 Ἀπριλίου 1850	I	
30	Μαργαρίτης Α. Ἀλεξανδρίδης	Μεσημβρία Θράκης	12 Ἀπριλίου 1850	II	
31	Νεόφυτος Βάμβας	Χίος	14 Σεπτεμβρίου 1850	IV	
32	Δημ. Ταμπούρατζης	Τρίπολις	17 Σεπτεμβρίου 1850	I	
33	Ἀλέξανδρος Κουμουνδοῦρος	Λακωνία	10 Ὀκτωβρίου 1850	IV	
34	Ἀγαθάγγελος Τριαντάφυλλος	Σέρας	12 Νοεμβρίου 1850	IV	
35	Γεώργιος Γρηγοράκος	Λάκων	18 Νοεμβρίου 1850	IV	
36	Νικόλ. Νάκης	Κρανίδι	α' Δεκεμβρίου 1850	IV	
37	Ἀθαν. Χ. Καλιακίδης	Δημητζίνη	10 Δεκεμβρίου 1850	IV	
38	Γεώργ. Ἰωάν. Μεταξάς	Κεφαλληνία	5 Ἰανουαρίου 1851	IV	
39	Κωνσταντ. Ν. Μανοῦσος	Καλάβρυτα	7 Ἰανουαρίου 1851	IV	
40	Γεώργ. Πρωάρης	Ἡπειρος	14 Ἰανουαρίου 1851	IV	
41	Νικόλ. Κυδωνάκης	Χίος	20 Ἰανουαρίου 1851	IV	
42	Ἰπποκράτης Λυκούργου	Σάμος	25 Ἰανουαρίου 1851	IV	
43	Εὐνόμος Ἰατρίδης	Λακωνία	10 Φεβρουαρίου 1851	IV*	

* Τὰ φύλλα 39α - 43α τοῦ χειρογράφου ἔχουν ἀφεθῇ λευκά, εἰς τὴν κορυφὴν των ὅμως ἔχουν γραφῇ αἱ ἐνδείξεις (ὄνομα καὶ ἐπώνυμον, πατρίς κλπ.) τῶν προηγουμένων διὰ τὴν πιθανὴν ἐγγραφὴν νέων μελῶν.

[ΚΡΥΠΤΟΓΡΑΦΙΚΟΣ ΚΩΔΙΞ *]

α	ένος	Η	εἰς τοὺς προσηλύτους
β	ἔλαβε	Ι	[κενὸν]
γ	πάντα	Λ	συνετὸς
δ	νὰ ἐπιχειρήσουν	Μ	ἅπανταχοῦ
ε	δραστηριώτερα	Ρ	ἐμβαίνομεν
ζ	μηνὸς	Q	σώφρων
η	τὸν ἀγῶνα	Ρ	νουνεχῆς
θ	εἰς κατάστασιν	Σ	ὄπλα
ι	ἐντὸς	Υ	φανατικὸς
κ	τοὺς ἀδελφούς	Υ	πνευματώδης
λ	ἔκρινε	Υ	ὥς μέλος της γραφ.
μ	σᾶς παραγγέλλομεν	Α	ταῦτα
ν	διὰ ν' ἀρχίσῃ	Β	τοὺς εἰσαγομένους
ξ	ἀναβαίνει	Γ	εἶναι
ο	νὰ ἐξομαλύνετε	Δ	ἐν ταύτῳ
π	ὅστις	Ε	αἱ συνδρομαὶ
ρ	προλαμβάνουσα	Ζ	εἰς τὴν ἀδελφότητα
σ	ὥστε	Η	πολεμοφόδια
τ	μέτρον	Θ	τὸ ὀγληγορώτερον
υ	τὸν ἀριθμὸν	Ι	τὸ κακὸν
φ	πρὸς τοὺς ἀδελφούς	Κ	εὐαγγελιζομένων
χ	τὴν προσοχήν σας	Λ	νὰ ἐτοιμασθῶσιν
ψ	γενναῖος	Μ	τῶν ἀδελφῶν
ω	ἡ ἐπιτροπή	Ν	νὰ ὑποπτεύῃ
С	πολὸν	Ξ	Ἰανουάριος
Д	τῆς ἀδελφότητος γραφ.	Ο	Φεβρουάριος
Е	ἀναγκαιοῦν	Π	Μάρτιος

* Ὁ κρυπτογραφικὸς οὗτος κώδιξ καταλαμβάνει τὰ φύλλα 65α - 69β τοῦ χειρογράφου.

Ρ	τούς μεθύσους	J	νὰ ἀναγγεῖλη
C	καλοῦμεν	G	τροφαὶ
T	εἰδοποιεῖ	L	μ' ὅλα τὰ γνωστικά
Υ	ὅτι	Q	᾽Οκτωβρίου
Φ	ἄνθρωποι	R	σημεῖα
X	ἐλήφθησαν	U	Σεπτεμβρίου
Ψ	πλοῖα	V	[κενὸν]
A	Μάιος	S	Αὐγούστου
B	Δεκεμβρίου	Y	ὥς μέλος της
Γ	τὰς ὑποθέσεις σας	ά	ἔφθασαν
Δ	εὐεργέτην	ή	ἄδελφός
E	τὸν κομιστήν	ώ	τὰ πράγματα
Z	διὰ νὰ μὴ παραδέχονται	ύ	ἦλθον
H	νὰ ἐπιστήσετε	ά	ἐξέτασε
Θ	Αὐγούστου	ή	ἡ ὑπόθεσις
I	φλόαρος	ὦ	ἔδῳ
K	ἐνταῦθα	ὐ	χρειάζεται
Λ	εἰς	ā	προσοχή
M	διπλώματα	ῆ	σπαθὶ
N	τῶν Εὐαγγελιζομένων	ῶ	ἡ ἀδελφότης
Ξ	᾽Απρίλιος	ῦ	ἄρχισε
Ο	᾽Ιουλίου	α	πανταχοῦ
Π	νὰ ἐρευνᾷ	η	[κενὸν]
Ρ	δραχμαὶ	φ	[κενὸν]
Σ	εἰς τὸν ἀγῶνα	II	ἡμερῶν
T	χρήματα	III	μηνῶν
Υ	εἰδοποιοῦνται	IV	μετὰ
Φ	ἐγκρατὴς	V	διάστημα
X	ὀργίλος	VI	νὰ ὑψωθῇ
Ψ	προληπτικὸς	VII	ἡ σημαία
Ω	᾽Ιούνιος	VIII	χρήσιμος
C	[κενὸν]	IX	δὲν εἶναι
D	τῆς ἀδελφότητος	X	τοῦ παρόντος καιροῦ
F	καὶ ἐφοδιάζομεν	●	μονὰς

—	δεκάς
	έκατοντάς
>	χιλιάς
×	μηδενικόν
XI	έν
XII	δύο
XIII	τρία
XIV	τέσσαρα
XV	πέντε
XVI	έξι
XVII	έπτά
XVIII	όκτώ
XIX	έννέα
□	είμαι
▽	είς
CH	έν ονόματι
TH	έγκρίνη

	ήμεϊς
	αυτής
	έγκρίνομεν
	άντιπρόσωποι
	του διπλώματός μας
	ό πατήρ
	έν έτει
XX	Νοεμβρίου
2	να είδοποιήση
3	τό χρέος των
4	να εύρεθούν
5	πρός ύμās
6	και να έλθετε
7	χρέος της
8	συσταίνει
9	του ταμίου